

Rapportage

Wijkverkenning

Als onderdeel van

Eco10

In het kader van Milieutraject Alexander

Den Haag, juni 2003

Global Action Plan Nederland
André Engelbertink
Postbus 18626
2502 EP Den Haag
t. 070-3466995
a.engelbertink@global-action-plan.nl

Met medewerking van: Hanneke Rombouts (MilieuZaken), Diederik Bosscha (WensenWerk), Peter Merry (Engage), Paul Blondeel (Zelfstandig Onderzoeker), Jan Peter Larsen (Almende BV) en Joanne Leestemaker (A2 stAdsAdviseur)

Inhoud

Inleiding	3
1. De fysieke infrastructuur: het dagelijks en nabije wonen	4
1.1. De lay-out van de wijk: natuur en verkeer	4
1.2. Ruimtelijke cohesie in de wijk: archipel of weefsel?	6
1.3. Het wonen en de ruimte van de dagelijkse omgang	8
1.4. Enkele voorlopige conclusies	10
2. De sociale cohesie	11
2.1. Algemene indruk van de wijk	11
2.2. Bevindingen uit de cohesie scan	12
2.2.1. Enkele resultaten van de scan zelf	12
2.2.2. De feitelijke en dagelijkse omgang tussen organisaties, verenigingen en instanties	14
2.2.3. Structureel overleg en samenwerking	15
2.2.4. Indrukken uit onderzoek naar georganiseerde activiteiten	15
2.2.5. Patronen in het globale wijknetwerk – de aard en de structuur van de sociale samenhang	16
2.3. Conclusie	18
3. Individuele basisoriëntaties	19
3.1. Mening over Zevenkamp	20
3.2. Ontwikkeling van Zevenkamp	23
3.3. Conclusies	25
4. Kernkwaliteiten en –competenties: de contouren van een nieuwe wijkkaart	25
4.1. Een wijk (en samenleving) zonder centra maar met decentrale specialiteiten	25
4.2. Een introverte stadswijk waar samenleven ook afstandelijkheid inhoudt	26
4.3. Eigenaar van je omgeving – niet drammen maar zelf aanpakken en oplossen	26
4.4. Zevenkamp voorbij zijn puberteit helpen – de wijk een smoel geven	28

Inleiding

In de zomer van 2002 is het projectvoorstel 'Wijkverkenning en Masterclasses, of Buurt Ontwikkel Ateliers (BOA's) als onderdeel van Eco10' goedgekeurd door de deelgemeente Prins Alexander, Rotterdam. Dit gebeurde in het kader van het Milieutraject Alexander.

Het project is opgezet naar aanleiding van twee pilots 'Eco10' in de gemeenten Tilburg en Haren (Groningen).

'Eco10, tien in je wijk' zoekt aansluiting bij de behoefte van wijkbewoners, scholen, winkeliers en andere wijkorganisaties. Alle betrokkenen zijn op hetzelfde moment actief om een duurzame en leefbare wijk te creëren.

In deze rapportage vindt u de resultaten van de instrumenten die in Zevenkamp zijn ingezet. (helaas zijn wij er binnen het tijdsbestek niet in geslaagd om een voldoende grote groep te mobiliseren om de Buurt Ontwikkel Ateliers te organiseren). De wijkverkenning is uitgevoerd en op 12 mei 2003 gepresenteerd aan een groep van vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en betrokken bewoners. In dit verslag zijn de resultaten van de wijkverkenning te vinden, die gebundeld zijn in een "slimme" kaart: de nieuwe kaart van Zevenkamp. Vele organisaties en bewoners in Zevenkamp hebben meegewerkt aan dit onderzoek, waarvoor wij grote dank verschuldigd zijn.

De BuurtOntwikkelaar in de wijk Zevenkamp

'Rotterdam is vele steden', zeiden we in het cultuurjaar, maar eigenlijk geldt het ook voor Zevenkamp. Deze stadswijk op de grens met het buitengebied, toont zich inderdaad van meer dan één kant tegelijk. Is Zevenkamp een wijk 'in de puberteit' – een buurt met jongeren die hun plek innemen? Ja, maar hij is nog veel meer. Het is een gewilde wijk, en niet alleen voor gezinnen met opgroeiende kinderen. Een nieuwbouwwijk waar mensen zelf zowel hun plek als hun geschiedenis bijhouden, bijv. door hun huis een heel duidelijk gezicht te geven. Een wijk van huishoudens die badend in de groene ruimte, toch krap behuist zijn. Een wijk van huurders en eigenaars die met onvoorstelbare zorg hun voortuinen en hun straat onderhouden, 'Opzomeren' en elkaar wederzijds steunen en helpen waar het nodig is. Een wijk met knooppunten van dynamiek naast opvallende blinde vlekken, deelgebieden waar heel weinig van de grond komt.

Mensen die met stedelijk beleid of duurzaamheidvraagstukken bezig zijn, vinden zo'n veelvormige wijk meestal lastig te begrijpen, laat staan dat ze tot doordachte en samenhangende acties komen? De BuurtOntwikkelaar is een geslaagde kaart, die met respect voor die complexiteit de hand legt op terugkerende kwaliteiten van het onderzochte gebied. Rode draden die duidelijk maken hoe mens en organisatie omgaan met hun fysieke, sociale en culturele omgeving.

Competenties voor duurzame ontwikkeling zichtbaar maken

Er zijn drie deelfoto's gemaakt; deels zelf, deels met de betrokken bewoners en organisaties en die drie 'lagen' hebben we vervolgens naast en op elkaar gelegd.

Hoofdstuk 1 is een schets van de fysieke, sociale en culturele infrastructuur. Vervolgens staan we stil bij de sociale samenhang tussen de talrijke wijkorganisaties. In hoofdstuk 3 rapporteren we over de basishoudingen en

waarden zoals we die onderzocht hebben aan de hand van een vrij nieuw instrument. Het is een enquête die peilt naar een zevental basisoriëntaties.

Het oorspronkelijke idee was om deze bevindingen in Buurt Ontwikkel Ateliers samen met de buurtbewoners en organisaties uit te wisselen en een verdiepingsslag te maken. Nu de BOA's uiteindelijk niet zijn georganiseerd hebben we in deze eindrapportage een slothoofdstuk toegevoegd met onze bevindingen. Het is 'onze eindfoto', terwijl we zo graag een eindfoto hadden gemaakt waarin ook bewoners en organisaties een stevige inbreng zouden hebben gehad. Uiteindelijk moet een eindfoto een aantal kernkwaliteiten weergeven die de identiteit van de wijk kenmerken. Een beeld geven van de manier waarop gewoond wordt, de manier van samenwerken, de wijze waarop mensen elkaar opzoeken of juist vermijden, de strategieën waarmee mensen problemen oplossen of over de toekomst praten. Vanuit de gedachte dat wanneer mensen zien waarom ze doen wat ze doen en dat ook van anderen gaan begrijpen, er nieuwe energie ontstaat.

De eindfoto geeft bewoners én overheid een belangrijk instrument in handen. Ze toont wat de wijk nu al doet, wat beter kan worden gedaan; hoe nieuwe (beleids)initiatieven kunnen aansluiten bij de oriëntaties en de cohesie die er al is; hoe je slim gebruik kunt maken van de sociale en/of culturele infrastructuur. Kernkwaliteiten en competenties kunnen in de toekomst dienen als toetssteen voor wat we in de wijk willen opzetten, behouden of veranderen. Een toetssteen voor hoe mensen, verenigingen en organisaties met hun fysieke en sociale omgeving wensen om te gaan.

Deze eindfoto, die we ook wel BuurtOntwikkelaar noemen, biedt dus géén aanbevelingen maar een leesraster, een soort leesbril waarmee we anders naar de wijk en naar onszelf kunnen kijken. Of de bril 'werkt' weten we alleen als we hem opzetten en samen kijken of dat wat we zien boeiend is. Iets om mee verder te gaan.

1. De fysieke infrastructuur: het dagelijks en nabije wonen

Vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw ontwikkelt Rotterdam plannen voor een groot uitleggebied op de oude land- en tuinbouwgronden van de Alexanderpolder. In drie decennia tijd zal hier een nieuwe stad van ruim 100.000 inwoners ontstaan, een gebied dat op velerlei manieren de kwalen van de kernstad moet compenseren en tegelijk een overloopgebied is voor stadsvernieuwingswijken als Kralingen-Crooswijk. Eind jaren '70 wordt de voorlopig laatste wijk gebouwd – Zevenkamp. Met zijn zeer gedetailleerde verkeersinfrastructuur en kleinschalige woningbouw, vormt de wijk een commentaar op het tamelijk grootschalige en uniforme Ommoord, de wijk die samen met Zevenkamp het noordelijke deel van Prins Alexander vormt.

1.1. De lay-out van de wijk: natuur en verkeer

Meer dan in andere wijken, laat het ontwerp zich leiden door historische en ecologische elementen in het landschap: de speciale grachten of "tochten" waarmee de vroegere turfkavels ontwaterd werden, het groen van de oorspronkelijke polder dat in het noorden van Zevenkamp nog ruimschoots aanwezig is, de openheid van het landschap. Er is de 'Ommoordse tocht' die als een lint de wijk en zijn (winkel)centrum uit elkaar legt in een noordelijk en een zuidelijk gebied. Haaks op deze blauwe ruggengraat staan twee grote, rechthoekige parken. Elk park is aan één zijde begrensd met een dijk die aan de noordzijde doorloopt en aansluit bij het oorspronkelijke landschap van (ondermeer) de Nesselandpolder en de Zevenhuizerplas.

Deze blauwe en groene hoofdstructuur bakent vier deelwijken af. Die deelwijken worden op hun beurt nog eens dooraderd met sloten, groene lanen en grasveldjes. Het geeft Zevenkamp zijn alom gewaardeerd gevoel van openheid en groen.

Zevenkamp

Pr.Alexander

Illustratie 1/0

De rechter kaart toont hoe het systeem van sloten, lanen en parken heel het noordelijke deel van Prins Alexander dooradert. In de wijk Zevenkamp sluit dit systeem nog naadloos aan bij de oorspronkelijke geleiding van turf- en tuinbouwpercelen; de overgang tussen het geplande en het oude. Op de andere kaart is op de rechterhelft alleen de bebouwing wit gelaten. Deze plattegrond toont hoe de wijk is opgebouwd uit naar binnen georiënteerde bouwblokken, als conglomeraten aan elkaar geschakeld tot vier, vijf deelgebieden.

De ordening die het verkeer aanbrengt, volgt in eerste instantie een andere logica. Hij is voor alles gericht op kleinschaligheid. Heel de aanleg van en de hiërarchie tussen de wegen is een schoolvoorbeeld van het 'bouwen voor de buurt'-principe. Tussen de grote ontsluitingsweg (naar de rest van het stadsdeel) en elk individueel woonblok zitten er maximaal slechts drie afslagen, vaak zelfs minder. Op de Zevenkampse Ring en zijn directe dwarsstraten sluiten de woonstraten aan die op hun beurt elk deelbuurtje ontsluiten. [illustratie 2.a]

Illustratie 2.a

De verkeersontsluiting en stedenbouwkundige structuur gaan terug op kleinschaligheid en op een variatie van het 'bouwen voor de buurt'-principe: vanaf de centrale ontsluitingsweg (Zevenkampse Ring) en zijn directe zijstraten (op de kaart donkerblauw) is elke woning na één of twee afslagen bereikbaar. De smalle woonstraten (in het groen) zijn vaak gegroepeerd rond een grasperk of ander binnengebied.

Op deze laagste schaal – dat van het woonblok – situeren zich dan de voetgangerssteegjes en fietspaden. De eersten ontsluiten de achtertuinen en hun schuurtjes [illustratie 2.b], de tweede vormen een netwerk dat de afzonderlijke bouwblokken en deelbuurtjes weer met elkaar verbindt.

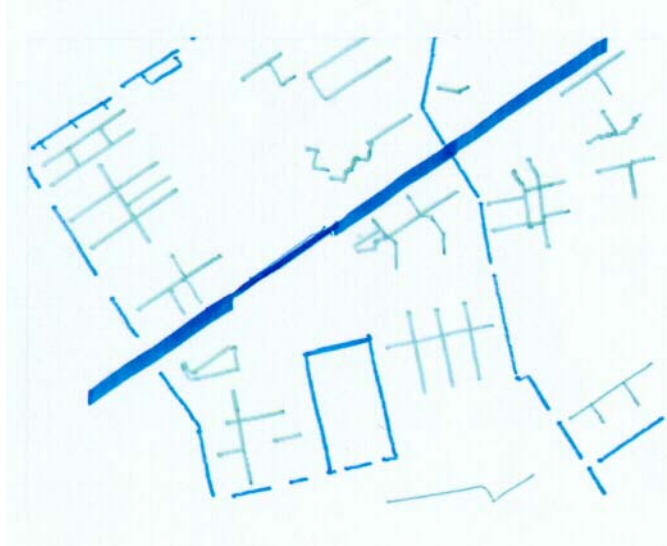

Illustratie 2b

Over heel de wijk worden tuinen en binnengebieden ontsloten door een zeer uitgewerkt systeem van brandgangen, steegjes en bedieningswegen, die ondermeer de schuurtjes ontsluiten.

Deze verkeersordening toont een uitzonderlijk grote logica en vormelijke discipline. De ontwerper is er kennelijk in geslaagd om heel de wijk een gelijkaardig uitzicht te geven, ook al zouden individuele ontwikkelaars heel verschillende woningen voor verschillende inkomensniveaus bouwen. Een "helder" ontwerp dat bestand was tegen de vrije interpretatie van de (volks)huisvesters en zelfs van de individuele eigenaars die na verloop van tijd allerlei aanvullingen uitvoerden aan hun woning.

We gaan hier niet in op de visuele en ruimtelijke eenheid in de wijk maar op een paradoxaal gevolg van die bedoelde eenheid. Feitelijk is – na verloop van ruim twintig jaar – de sociale en zelfs visuele fragmentering in de wijk juist toegenomen. We focussen op de visuele afzonderlijkheid van deelwijken en –buurtjes die van de wijk een heus patchwork maken. In weinig andere delen van het stadsdeel is er zo'n markant verschil in vormgeving en atmosfeer tussen de door smalle woonstraten begrensde deelwijken [illustratie 2.c].

Illustratie 2c

De strakke, hiërarchische ordening van mobiliteit en verblijf leidt in het noordwestelijke en zuidoostelijke deel van de wijk tot een overwegend heldere structuur van dorps-, naar binnen gekeerde woonerven. In het zuidwesten van Zevenkamp is die structuur verschoven en zijn de grenzen tussen de individuele deelwijken eerder slordig vorm gegeven.

Dit wordt nog versterkt doordat bijna elk deelwijkje een eigen groen plein heeft, waar rondom de woonhuizen (bijna steeds eengezinswoningen) geschakeld zijn als rond een atrium. Het geeft de buurtjes een grote mate van dorpsheid, zeker als we de foto's bekijken van 15, 20 jaar geleden toen de pleintjes veel intenser gebruikt werden door moeders met baby's en jonge kinderen. Hieronder werken we deze eerste paradox iets verder uit.

1.2. Ruimtelijke cohesie in de wijk: archipel of weefsel?

Er zijn grofweg twee manieren waarop bouwblokken en deelbuurten zich kunnen samenvoegen tot grotere gehelen. Ofwel zijn de woongebiedjes goed op elkaar afgestemd en spreken we van een 'weefsel'. Elk groepje bouwblokken heeft dan zijn eigenheid, misschien zelfs een eigen accent wat betreft bewoning, inkomensgroepen en architectuur, maar toch zijn die elementen goed op elkaar afgestemd. Er is veel uitwisseling tussen de deelgebiedjes en hun bewoners, de wijkjes zijn goed opgenomen in het lokale wijkleven, er is een goede balans tussen plaatselijk en bovenlokaal stadsgebruik, enz.

In het andere geval kunnen deelbuurten gaan samenklonteren tot een verzameling eilanden die – hoewel dicht op elkaar gelegen – weinig met elkaar te maken hebben. We spreken van fragmentering, het onderling verbrokken van bouwblokken (of zelfs stukjes ervan) uit hun stedelijke omgeving. Behalve door het ontbreken of stopzetten van onderlinge relaties, kan fragmentering ook ontstaan doordat elk deeltje tot een ander geheel gaat behoren. Dat is al een beetje het geval wanneer hele bouwblokken alleen nog door jongeren bewoond worden of alleen door hoogbejaarden. Het risico op fragmentering wordt natuurlijk nog zichtbaarder wanneer bewoners van een straat of buurt waarneembaar tot 'een andere wereld' behoren en zich van andere wijkbewoners niets aantrekken.

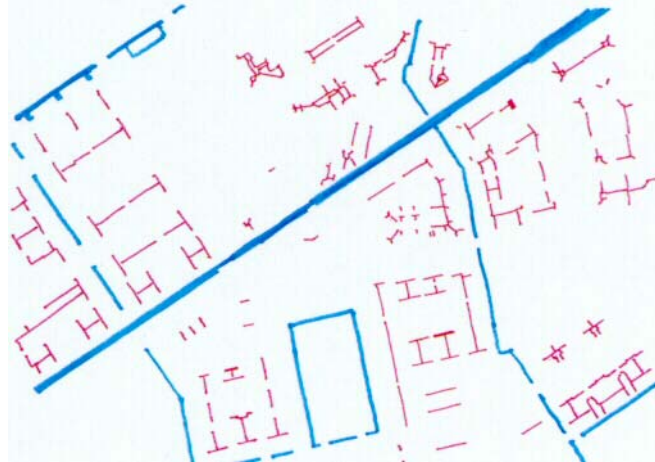
De kaart met bebouwde ruimte [illustratie 3.a] geeft ons geen uitsluitsel over ruimtelijke cohesie of verbrokkeling.

Illustratie 3a

Deze kaart - hier met een aanduiding van de schuurtjes en bergruimten in de binnengebieden - toont alle bebouwde woon -en winkelruimte. Ook (snel)wegen, fiets -en voetpaden zijn zwart gemaakt. Bemerkt hoe gigantisch de resterende ruimte is, de twee grote parken en de brede lanen tussen de deelwijken in.

De kaart toont ons een zee van de niet-bebouwde ruimte. De kaart geeft aan dat er in de wijk uiteindelijk zeer compact gebouwd werd [illustratie percelen – 3.b] met woningen die sterk naar binnen zijn gekeerd.

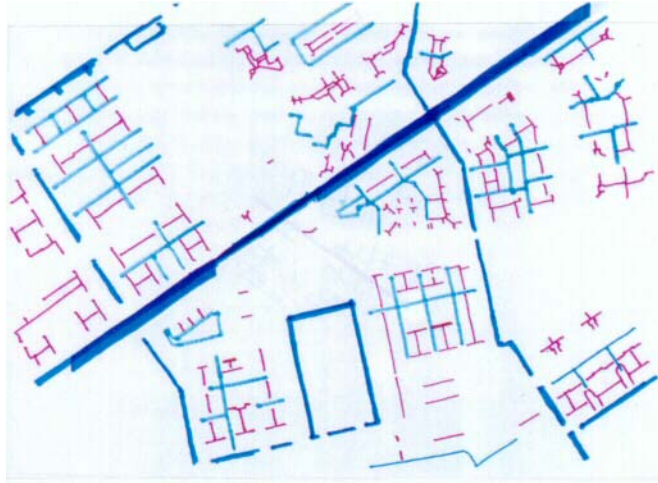

Illustratie 3b

Op veel plaatsen in de wijk zijn niet de voorgevels maar de achtertuinen de zones van contact en gemeenschappelijkheid (op de kaart aangegeven met groene lijnen). De woonstraat vooraan is doorgaans zo smal dat ze weinig verblijfs capaciteit biedt. Dit versterkt de dorpse, naar binnen gekeerde atmosfeer via de achterin gelegen steegjes en achtertuinen.

Ten noorden van de metrolijn levert dit een patroon op van tamelijk rechthoekige bouwblokken die op hun beurt ontsloten worden door een helder systeem achterin gelegen steegjes. In het zuidelijke deel van de wijk zien we hoe het systeem van voetpaden gaat woekeren en de bouwblokken op een meer hybride manier ontsloten worden [zie illustratie 2.b].

Dit alles levert een bijzondere synthese kaart op [illustratie 3.c]: in de noordelijke helft van de wijk herkennen we dorpse deelbuurtjes; huizenrijen waarbij het contact 'naar achteren' gesitueerd is – via de tuinen, de schuurtjes en de tussenin gelegen brandgangen.

Illustratie 3c

Synthesekaart: het zeer gedetailleerde systeem van steegjes valt op de meeste plaatsen nog samen met de inwendige begrenzing en pontsluiting van de deelwijkjes en individuele bouwblokken. In de zuidwestelijke deel van de wijk is dit niet het geval. De geleding van brandgangen gaat woekeren en de ordening van begrenzende woonstraten verliest zijn logica.

Naar het zuiden van de wijk verschuift dit patroon. Eenmaal voorbij de 'Ommoordse Tocht' vallen de introverte blokken grotendeels uit elkaar. De woningen zijn nog steeds in besloten deelwijkjes gegroepeerd maar de dichtheid is veel groter. Het uiterlijk van de woningen doet vaak denken aan eengezinswoningen, terwijl het vaak over flats en kamerwoningen gaat. In het zuidoostelijke deel van de wijk zijn een aantal hoogbouwflats geschakeld rond binnenstraten met afzonderlijke eengezinswoningen. De bewoning van sommige van deze flats is levert problemen op en evolueerde de voorbije jaren naar een meer problematische groep van huurders (mensen met sociale en psychische problemen, kindrijke gezinnen met te weinig woonruimte, alcoholverslaafden,...).

1.3. Het wonen en de ruimte van de dagelijkse omgang

Zevenkamp is gebouwd als een voorbeeldwijk, aan de rand van de stad met modelwoningen voor gezinnen met opgroeiende kinderen. Het optimisme van dit project heeft in het noordelijke gedeelte tot mooie en goede woningen geleid en tot buurtjes waar het in zijn geheel rustig en comfortabel wonen is. Het woningtype en de feitelijke bewoning zijn tot op vandaag goed op elkaar afgestemd¹. In het zuidelijke deel is dit optimisme gaan verschuiven tot *euforie* aan de ene kant (denk maar aan het Naardermeer, een wijkstraat vol twee-onder-één-kap woningen met het uiterlijk van Zwitserse chalets!) en tot *minder geslaagde combinaties* van flats en rijwoningen aan de andere kant (bijv. Blauwemeer, Ketelmeer).

Terwijl ook ten zuiden van de metrolijn best comfortabel en 'in het groen' gewoond wordt, is er in deze buurten iets anders aan de hand. Huurders wonen er krappere dan de woning uiterlijk te kennen geeft. De oneigenlijke woontypes (pseudo-eengezinswoningen, krappe éénkamerwoningen of slecht geschakelde flats) hebben nogal wat gevolgen voor het samenleven en het dagelijkse gebruik van de directe woonomgeving. Het systeem van schuurtjes is vaak veel moeilijker toegankelijk. Op sommige plaatsen zien we dan ook dat de ontsluiting ervan bijzonder ingewikkeld is geworden [illustratie 2.b]. Vaak is het op diezelfde plaatsen dat mensen problemen krijgen met hun berging van en allerlei materialen op een heel oneigenlijke manier gaan stapelen.

¹ Er zijn natuurlijk in beide wijkgedeeltes uitzonderingen. In het Noorden van de wijk zijn de woningen aan de Duke Ellingtonstraat helemaal geen toonbeelden van comfortabel wonen, noch wat betreft hun woontypologie, noch wat betreft het feitelijke gebruik en de bewoning. Omgekeerd vallen er in het zuidelijke wijkgedeelte heel wat straatsegmenten aan te wijzen waar het wonen juist wel goed bemeten is en de bewoners juist wel raad weten met opslag en restfuncties.

Illustratie 4: Bij gebrek aan ruimte of door oneigenlijke bewoning, worden voortuinen en terrassen veelal gebruikt als open bergruimte.

Dat een en ander tot ergernis en spanningen leidt, spreekt voor zich. Op die plaatsen merken we dat mensen de eigen perceelgrens meer defensief gaan benadrukken, op enkele plaatsen zelfs met prikkeldraad of andere vormen van afrastering.

Het is tijd om onze eerste paradox aan te vullen en te herformuleren. De scherpe scheiding van auto, fiets -en voetgangersverkeer en de doordachte ordening van water en groen, hebben de wijk weliswaar een visuele eenheid gegeven maar ook een grote mate van fragmentering. Dat was onze eerste paradox. Die tegenstelling komt in een nieuw daglicht te staan wanneer we ook kijken naar de directe woonomgeving: de buitenruimte van de woningen (het privé terrein van voor, zij -en achtertuintjes) en het semi-openbare gebied van speeltuintjes, atriумы en ontsluitende brandgangen en steegjes.

Vooraf de brandgangen en steegjes zijn in Zevenkamp zeer intens gebruikte ruimtes. Precies omdat heel het verdere grondgebied is opgedeeld in enkelvoudige functies (hier voetpad, daar parkeerplaats, daar fietspad), is het vrijwel de enige (semi) publieke ruimte waar zeer uiteenlopende praktijken plaats vinden. Kinderen vinden het fijner om net hier te skaten, kleuters kunnen er veilig spelen, tieners blijven er vooral 's avonds rondhangen.

Maar het stelsel van brandgangen en steegjes beslaat ook een woonruimte in de letterlijke zin van het woord. Omdat in de rest van de wijk alle vormen van verkeer gescheiden zijn, moeten tuingereedschap, afval, wintersportmateriaal, fietsen en allerlei ander spullen steevast via de brandgangen worden aan- en afgevoerd. De brandgangen vormen dus de meest publieke ruimte van Zevenkamp, de ruimte die tegelijk voor de meest uiteenlopende behoeften gebruikt wordt en dit door de meest uiteenlopende groepen mensen.

Waar de woondichtheid laag is, biedt dit doorgaans minder kans op spanningen dan op plaatsen waar er met veel meer mensen gewoond wordt. En uiteraard zijn er de talrijke verschillen in woon- en leefstijl die op hun beurt voor de nodige conflicten kunnen zorgen. De manier waarop mensen hun groene vuilnisbakken (niet) op de correcte plaats achterlaten, heeft in de wijk al voor uren van discussie gezorgd

*Illustratie 5
Slecht aangeboden huisvuil zorgt op steeds dezelfde plaatsen in de wijk voor aanhoudende ergernis en discussies.*

We kunnen dus een tweede paradox formuleren. Terwijl de wijk baadt in de open ruimte, bevindt een groot deel van *de publieke ruimte* zich bijna *binnenskamers*: tussen de tuinen in, op de grens van de individuele percelen, op de binnenpleintjes en de atriums, in de brandgangen die de honderden schuurtjes en tuinhuisjes met elkaar verbinden. In deze smalle en vaak benepen ruimte speelt zich de intense dagelijkse omgang af.

Die publieke ruimte had vroeger een heel ander uitzicht. Toen de wijk nog het woondomein was van jonge ouders met kleuters en peuters, was dit een gedroomde woonomgeving. De schuttingen waren laag of niet aanwezig, de kinderen konden vrijwel zonder toezicht in heel het binnengebied rondstruinen, ook tussen de tuinen onderling

Illustratie 6
drie keer dezelfde tuin met een interval van zeven, acht jaar. Het binnengebied dat eerst een bouwverf is (foto links), is de eerste jaren nog open en gedeeld speelterrein voor kleuters en kleine kinderen (foto midden). Naarmate de kinderen groter worden, rijzen ook de schuttingen omhoog (foto rechts).

Zelfs in de brandgangen was het veilig, want vrijwel iedereen had zelf kleuters en was dus voorzichtig met het fietsen; skaten gebeurde al helemaal niet.

Het buitengebied van de woning was niet alleen de eigen tuin maar heel het binnengebied van het bouwblok. Stelt u zich een wandeling door de brandgangen voor toen het gebied vijf, zes jaar opgeleverd was. De wandelaar kreeg een processie van grasperken, borders en tuinmeubilair te zien, toonbeelden van huisvlijt naast sobere rotspartijen: een breed scala van manieren waarop de individuele bewoners zich aan de buitenwereld wensten te tonen. Een belangrijk deel van de manier waarop mensen die identiteit wensden te afficheren, is vandaag nog steeds zichtbaar in de talrijke voortuintjes die doorgaans met onvoorstelbare zorg zijn vorm gegeven.

1.4. Enkele voorlopige conclusies

- De wijk die zeer ruim voorzien is van open en publieke ruimten, was in zijn begindagen een modelwijk voor jonge ouders met kleine kinderen. Waar de woningen met de tuin op elkaar georiënteerd waren, bleek de wijkstructuur het best te werken en ontstond er een zeer levendig buurtgevoel. Op vele plaatsen in de wijk zijn er nog restanten van dit gevoel herkenbaar en ook algemeen getuigen de mensen van veel onderlinge hulp en ondersteuning.
- Op andere plaatsen – vooral in de zuidelijke delen van de wijk – is de organisatie van het wonen problematischer. De ruimte die het meest divers gebruikt wordt is ook hier de ruimte tussen de woningen in, maar doordat de dichtheid groter is en de ontsluiting van bergruimte vaak slechter georganiseerd is, leidt de wrijving van diverse woonbehoeften hier vaker tot spanningen en ongenoegen. De ruim bemeten buitenruimte verderop (bijv. de parken en de sportterreinen) verhelpt weinig aan de genoemde conflicten en spanningen.
- Ondanks deze frequente conflicten en spanningen, zien we over heel de wijk genomen relatief weinig vormen van verloedering of verval. Een verklaring daarvoor vinden we ondermeer in de intense 'Opzomer'-campagnes en in de activiteiten van het verenigingsleven, bewonersgroepen en het opbouwwerk. Daarnaast valt echter ook de individuele zorg voor de woning op – de uitzonderlijk grote energie en nauwgezetheid waarmee buurtbewoners hun woning en hun voortuin een gezicht en een identiteit wensden te geven.

2. De sociale cohesie

Het sociale netwerk van de wijk is in kaart gebracht door middel van een Sociale Cohesie scan. De scan bestaat ondermeer uit interviews die op een kwantitatieve en kwalitatieve manier in kaart brengen hoe verenigingen, diensten en organisaties met andere instanties omgaan. Door een goede vraagstelling en een slimme verwerking levert de scan ook visuele beelden op van relaties, spilfiguren, deelnetwerken en andere patronen. Gecombineerd met de meer kwalitatieve informatie uit de scan, kunnen we ook uitspraken doen over de aard van de contacten en over terugkerende aspecten in de samenhang van de wijk.

In dit hoofdstuk geven we eerste enkele algemene indrukken zoals we die tijdens het interviewen hebben opgedaan. Daarna bespreken we de resultaten uit dit deelonderzoek en trekken we enkele conclusies. De vraag is dan welke soorten sociale samenhang de sociale cohesiemonitor ons toont en wat we daar uit kunnen leren. Pas in het slothoofdstuk vergelijken we deze conclusies met de resultaten uit de twee andere lagen: de fysieke laag en de individuele basisoriëntaties.

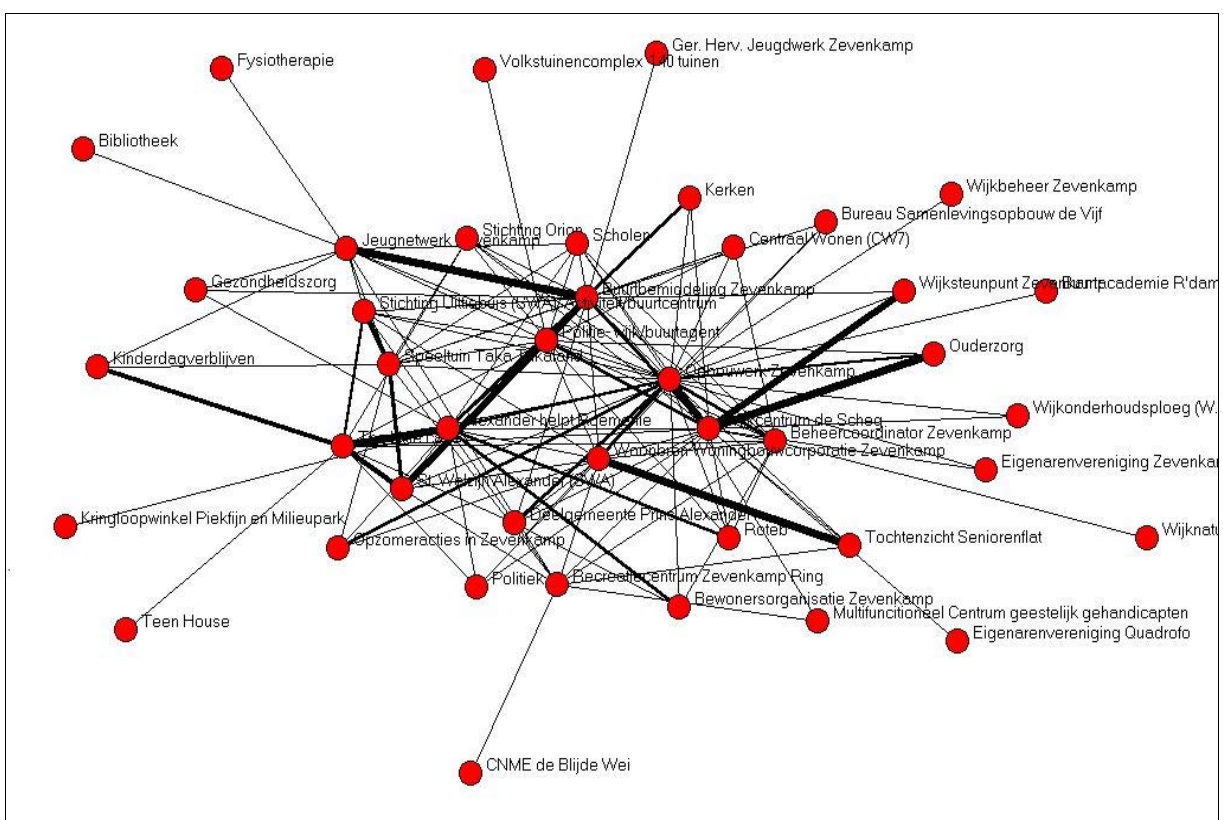
2.1. Algemene indruk van de wijk

De wijk wordt door veel mensen getypeerd als een “over het algemeen redelijk rustige wijk”. De wijkagent (die voorheen ook in andere wijken werkte) vindt Zevenkamp een gebied waar er relatief weinig criminaliteit is en waar mensen weinig voor elkaar over hebben – hoewel hij dit in latere gesprekken weer nuanceert. Dit meervoudige beeld komt bij meerdere ondervraagden terug: er is nog wel sociale cohesie in de wijk, een *wij-gevoel*, maar slechts op enkele plaatsen en dan nog tussen bepaalde mensen. Samenhang is er bijvoorbeeld nog wel tussen de pioniers van de wijk, mensen die er al langer dan 15 jaar wonen en nog veel andere mensen uit die tijd kennen. Bij andere groepen valt op hoe slecht ze hun burens kennen. Heel vaak noemen ze die anderen “tweeverdieners”, stellen die alleen in de wijk komen overnachten en van wie het stadsgebruik helemaal buiten de wijk ligt.

2.2. Bevindingen uit de cohesie scan

2.2.1. Resultaten Scan

In de volgende figuren staat de uitkomst van de sociale cohesie scan. Er is te zien welke organisaties met elkaar contact hebben, waarbij de dikte van de lijn de intensiteit van het contact weergeeft. (uit de lengte van de lijnen kan niets worden afgeleid, deze zijn om lay-out technische redenen variabel).

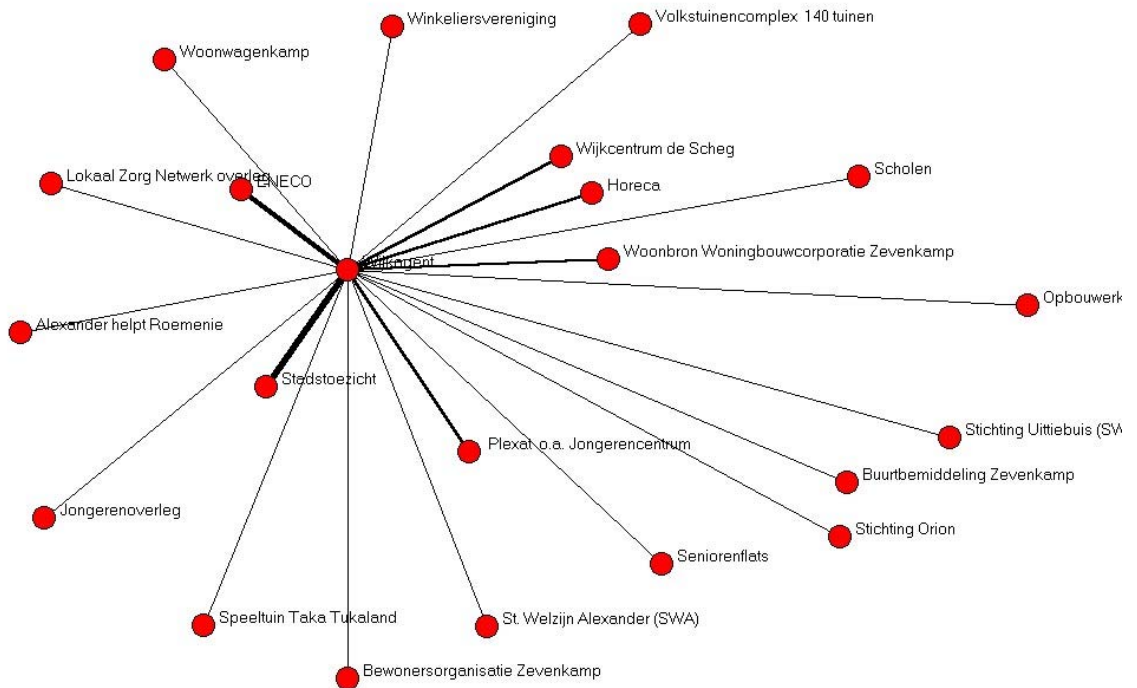

Communicatie tussen verschillende organisaties

Vervolgens is ingezoomd op de afzonderlijke organisaties waarbij deze als middelpunt van het netwerk worden weergegeven. De navolgende figuren zijn daar voorbeelden van:

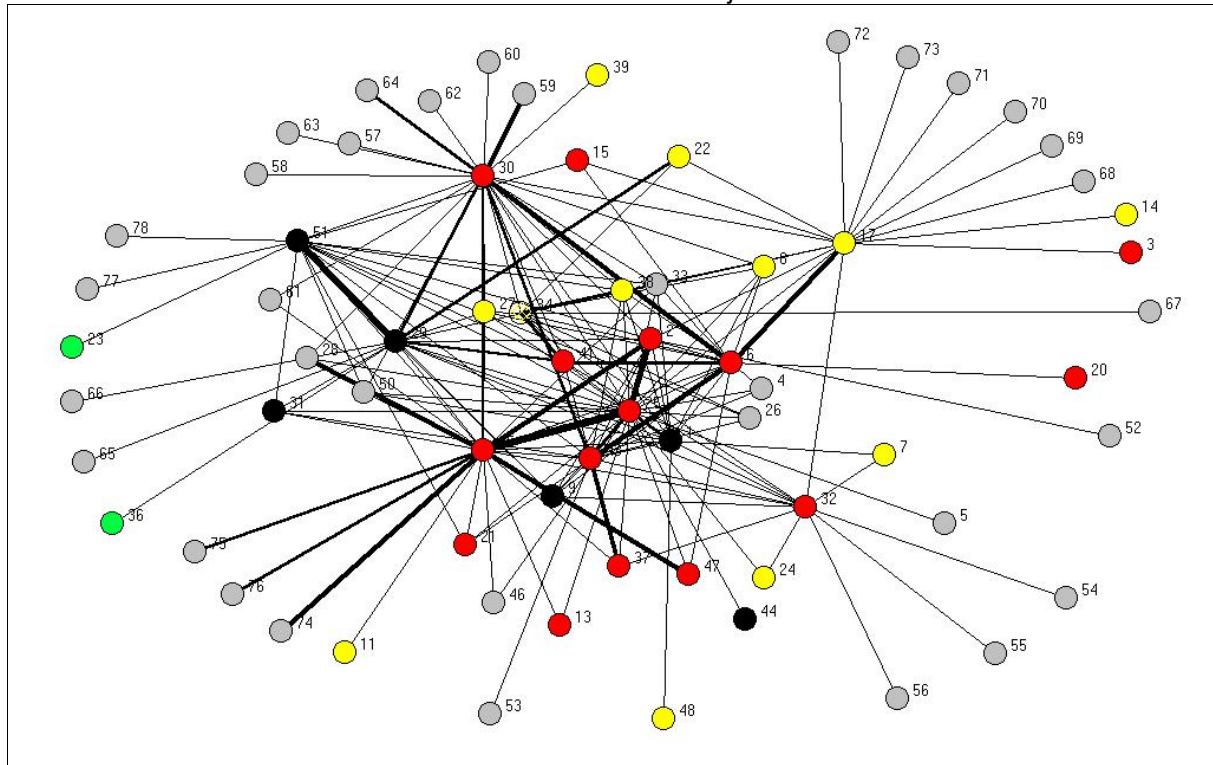
Het relatie netwerk van 'Alexander helpt Roemenië'

Het relatienetwerk van de wijkagent

Tenslotte is gekeken waar de lijnen naar 'buiten' zijn.

In onderstaand voorbeeld zijn de contacten binnen de wijk duidelijk zichtbaar maar kun je ook zien hoe het netwerk contacten onderhoudt met instanties buiten de wijk.

Co
communicatie in Zevenkamp op postcode

2.2.2. Feitelijke en dagelijkse omgang tussen organisaties, verenigingen en instanties

Vanuit het vogelperspectief krijgen we een soort zwart wit foto: organisaties hebben tamelijk veel onderlinge contacten; ze weten globaal waar de andere mee bezig is en wisselen zo nu en dan gegevens uit. De communicatie blijft gericht op praktische zaken - het doorgeven van activiteiten en het uitwisselen van folders. Voor een groot aantal geïnterviewden is dat net iets te weinig.

Onze nog enigszins grove foto toont dat de meest frequente communicatie plaats vindt tussen organisaties in hetzelfde gebouw of initiatieven die ruimtelijk dicht bij elkaar zitten. Wijkcentrum de Scheg bijvoorbeeld huisvest ook stichting Zara, maatschappelijk werk, wijksteunpunt Zevenkamp, Welkomgroep en de bewonersorganisatie Zevenkamp. Maar ook binnen deze 'cluster' zien we niet bepaald een verhoogde samenwerking of een behoefte daaraan. Er is kennelijk wel overleg en contact over gedeelde middelen (het gebouw, zaalhuur, de koffie machine, enz.) maar de organisaties blijven verder het liefst op hun eigen stukje actief. De verhouding met diensten en organisaties van buitenaf is niet zo helder; de behoefte aan een meer integrale aanpak staat kennelijk niet op de voorgrond.

Wanneer we ons perspectief verscherpen (en bijvoorbeeld naar deelnetwerkjes kijken) zien we dat er wel degelijk veel samenwerking is. In het algemeen kunnen we zeggen dat verschillende initiatieven vooral investeren in de eigen werking en dat een meer integrale aanpak (samen met andere organisaties) pas in het vizier komt wanneer de eigen werking eenmaal goed functioneert.

Een aantal organisaties heeft een goede, integrerende functie; ze onderhouden stevige en talrijke contacten (ook inhoudelijke) met andere wijkorganisaties. Het gaat ondermeer over de bewonersorganisaties Zevenkamp en Buurtbemiddeling, het opbouwwerk, de 'Opzomeracties', de wijkagent, het recreatiecentrum (in de wijk doorgaans aangeduid met 'het zwembad'), het wijkbeheer, Ouderenzorg, het jeugdcentrum 'The Little Cave', stichting Welzijn Alexander, wijkcentrum De Scheg en *last but not least* de stichting 'Alexander helpt Roemenië', een burgerinitiatief dat behalve het inzamelen en transportklaar maken van hulpgoederen heel wat activiteiten ontplooit rond milieubeheer samen met kinderen en jongeren.

Aanvankelijk leek het erop dat ook buurtfeesten, 'Opzomer'-acties en grotere recreatieve evenementen niet werden aangegrepen voor samenwerking. Deze indruk had vrijwel zeker te maken met het feit dat de scan slechts een momentopname maakt. Sinds de meting is er alweer heel wat veranderd, bijv. de komst van een nieuwe coördinator in de Scheg en de organisaties van een succesvolle Koninginnedag. Bij 'Alexander helpt Roemenië' gebeurt de samenwerking niet aan de planningstafel maar als het ware "op de werkvloer". Mensen beslissen zelf om dingen samen te doen, omdat ze het fijn vinden, omdat het loont, omdat er een visie en plezier achter zit.

2.2.3. Structureel overleg en samenwerking

In Zevenkamp zijn er enkele netwerken waar sprake is van meer geformaliseerd overleg. Ze werken allemaal vanuit het principe van integrale aanpak van specifieke probleemgevallen. Deze overlegorganen zijn bedoeld om problemen met verschillende groepen uit de wijk, vroegtijdig te identificeren om vervolgens tot een meer structurele en geïntegreerde aanpak te komen. Een van de voorbeelden van dit geformaliseerde samenwerken is het Jeugdnetwerk Zevenkamp.

Het Jeugdnetwerk, dat valt onder de Stichting Welzijn Alexander, wordt gefinancierd door de deelgemeente en richt zich op kinderen tot 12 jaar. Het overlegorgaan is opgebouwd uit de vier basisscholen (de adjunct directeuren), de diverse vormen van kinderopvang (peuterspeelzalen, kinderdagverblijven, naschoolse opvang), het schoolmaatschappelijk werk, het consultatiebureau, de kinderrfysiotherapeutische en logopedische wijkdiensten, het algemeen maatschappelijk werk, de beheerder van TakaTukaland en diverse pedagogische diensten. Daarnaast worden er regelmatig experts of belanghebbenden uit andere organisaties in Zevenkamp uitgenodigd. Behalve zgn. casuïstiek (het op elkaar afstemmen van diagnose en behandelingstraject bij specifieke probleemgevallen) wordt er ook beleidsmatig gewerkt. Wat zijn de problemen in de wijk; wat zijn mogelijk preventieve acties (opvoedingsondersteuning), hoe gaat men om met zaken als spijbelen enz. De betrokkenen vinden dat deze overlegopzet goed werkt. "Opvallend gedrag van kinderen" kan vroegtijdig door een van de werkers ter sprake worden gebracht waarna andere werkers direct kunnen aangeven of zij diens observatie herkennen, waarna actie kan volgen. Deze aanpak boekt ook in andere wijken en steden goede resultaten. Het Jeugdnetwerk geeft aan hoe sterk de wijk is uitgebreid als het gaat om professionele criminaliteitspreventie en meer reguliere begeleiding van kwetsbare kinderen. Er mag verwacht worden dat deze vorm van formeel overleg in de toekomst nog beter wordt. Een aantal deelnemende organisaties is na een recente verhuizing ('The Little Cave') of personeelwissel (wijkcentrum de Scheg) toe aan een nieuw elan en brengt wellicht nieuwe energie binnen. Zij geven ook zelf aan meer in die netwerken te willen investeren.

Naast het jeugdnetwerk kent Zevenkamp ook nog andere overlegorganen: het jongerenoverleg (doelgroep is jongeren tussen 12 en 16 jaar) en een ouderenoverleg. In al deze vormen van overleg en samenwerking zijn er een aantal sterke spelers. We noemen hier het opbouwwerk en de wijkagent. Vooral over de laatste "voorziening" zijn de meeste geïnterviewden positief gestemd. De huidige wijkagent zou zeer beschikbaar zijn, tijd maken voor contact en tegelijk oog hebben voor de structurele aanpak van problemen.

2.2.4. Indrukken uit onderzoek naar georganiseerde activiteiten

Wanneer we scherp genoeg kijken, merken we dat zowel het formele overleg als de dagelijkse onderlinge omgang heel rijk geschakeerd zijn. Groepen en organisaties hebben een intense omgang met elkaar hoewel – we zeiden het al bij de inleiding – het allicht om een eerder kleine kern van bewoners gaat, mensen die zich vooral plaatselijk willen in zetten. De scan leert dat de door ons ondervraagde wijkorganisaties met regelmatig georganiseerde activiteiten (minimaal een keer per maand) 3 tot 6% van de wijkbewoners bereiken. De maandelijks kledingmarkt in wijkcentrum de Scheg met maandelijks ongeveer 300 deelnemers, vizelt dit gemiddelde flink op. Andere eenmalige activiteiten zijn grootschaliger en doorgaans wijkoverschrijdend. Zo is er het zomerfestival in het Prinsenland park waar 2.000 mensen op af komen, vanuit de hele deelgemeente.

Hieronder een opsomming van de meest markante bevindingen:

- Er zijn nauwelijks terugkerende, gezamenlijke activiteiten in Zevenkamp. De meeste activiteiten vallen onder één organisatie, ze worden gemiddeld door zo'n 15-25 mensen bezocht. De recent georganiseerde jaarmarkt brengt daar misschien opnieuw verandering in.
- Er zijn weinig of geen culturele evenementen, noch kleinschalig, noch grootschalig, behalve de activiteiten en cursussen in de Scheg. Dit geldt ook voor artistieke initiatieven, met als belangwekkende uitzondering de kunstroute die vorig jaar door ondermeer Centraal Wonen en Orion georganiseerd werd en die veel waardering heeft geogst.
- Een van de grootste activiteitencentra is ongetwijfeld het recreatiecentrum 'Zevenkampse Ring', alias "het zwembad". Het sport -en recreatiecentrum lijkt de enige voorziening die een voldoende groot volume genereert (tot 500 bezoekers per dag) om te kunnen spreken van een lokaalstedelijk centrum. Die centrumfunctie wordt nog versterkt door de talrijke neven -en animatie activiteiten die er plaats vinden én door de cafetaria. Het zwembad annex cafetaria is het feitelijke centrum van de wijk, misschien meer dan het Ambachtsplein waar niet eens een café is met een min of meer heterogeen publiek. Deze situatie zelf – een wijk met een zwembad als centrum – is allicht tekenend voor de hele wijk.
- De speelpleinstichting TakaTukaLand dat behalve activiteiten voor kinderen ook heel wat andere mensen (ondermeer ouders) en diensten bereikt heeft eveneens een belangrijke meerwaarde voor de wijk.
- Stichting Alexander helpt Roemenië vervult op een heel andere manier een centrumfunctie. De wakkere stichting heeft geen centrale of opvallende locatie maar is wel door iedereen gekend, zelfs ook buiten de wijk. Behalve het inzamelen en verzenden van goederen, legt dit burgerinitiatief heel wat dwarsverbanden. Zo activeert men (probleem)jongeren door ze te betrekken bij de inzamelingsacties of in een graffiti project; ouderen kunnen altijd een praatje komen maken (tegen sociale vereenzaming).

2.2.5. Patronen in het globale wijknetwerk – de aard en structuur van de sociale samenhang

We zien patronen in de feitelijke omgang die (licht gewijzigd) terugkeren in de formele netwerken van samenwerking.

We geven eerst een meer neutrale beschrijving van die patronen en met name van de structuur van een aantal feitelijke en formele deelnetwerken. Daarna trekken we enkele conclusies.

- Slechts enkele organisaties geven aan dat ze veel contact hebben met meerdere instanties buiten de wijk of het stadsdeel. Dit belangrijke gegeven vormt een indicatie voor de mate waarin de wijk verknoopt is met de ruimere stadsomgeving. Organisaties die het sterkste bijdragen aan deze hechting zijn de wijkagent, het sport- en recreatiecentrum en wijkbeheer zevenkamp. In tweede orde gaat het over het Opbouwwerk (ondermeer via tussenorganisaties), de Scheg en opnieuw "Alexander help Roemenië". Het is echter zeer opvallend dat organisaties met een zeker volume en een zekere heterogeniteit in bezoekers, zich juist in de recreatieve en/of sportieve sfeer bevinden en niet in de sfeer van welzijn en hulpverlening.
- Goede integrerende motors zijn organisaties die tamelijk extern zijn in de wijk (ze zijn niet de "spinnen in het web") maar minstens [1] met één andere wijkorganisatie een intense band hebben, [2] met andere organisaties goed samenwerken én [3] met meerdere organisaties buiten de wijk in contact staan. Schoolvoorbeeld van zo'n integrator vormt TakaTukaLand – de speelpleinorganisatie op het grote park in de noordelijke wijkhelft. Het initiatief werkt goed samen met Buurtbemiddeling maar bijv. ook met de bibliotheek. Recreatiecentrum 'Zevenkampse Ring', vormt een tweede voorbeeld: zeer veel en goede contacten in de wijk maar ook met organisaties buiten de wijk. Het gaat hier eigenlijk om netwerken die laag geformaliseerd zijn. Tegelijk zijn TakaTukaLand en het zwembad goed ingebed in hun lokale en stedelijke omgeving, zowel als organisaties (de activiteiten bereiken een samengesteld publiek) als bestuurlijk (men onderhoudt relaties met verschillende bestuursniveaus).

- Op het overall-schema van de cohesiescan zien we enkele deelnetwerken, driehoeken, ruiten of veelhoeken met sterk verzwaarde lijnen. Het geeft aan dat de organisaties interns en goed samenwerken en dit – in tegenstelling tot onze eerste foto - ook op inhoudelijke punten². Hoewel de samenwerking hier nooit volledig geformaliseerd is, werkt ze en wordt ze als positief ervaren!
- Enkele organisaties staan op het snijpunt van de net genoemde deelnetwerken. Het zijn de spilfiguren, de hoofdrolspelers in het netwerk. Opnieuw zijn daar een aantal vanzelfsprekende organisaties bij (zoals het opbouwwerk en de bewonersorganisatie) maar ook enkele onverwachte zoals Buurtbemiddeling. Onze interview -en analyseronde leverden vooralsnog geen neutrale, recreatieve of culturele organisaties op die we als spilfiguur kunnen aanmerken. Het zwembad heeft weliswaar veel contacten maar is niet opgenomen in een of meerdere deelnetwerken!
- Enkele organisaties hebben wél zeer uiteenlopende contacten, zowel binnen als buiten de buurt, zowel met deelnetwerken als met losse organisaties. Dit vormt dikwijls het cement voor de lokale samenleving. Het zijn dikwijls initiatieven waar mensen voor heel uiteenlopende zaken langskomen en waar veel informele communicatie is. In Zevenkamp gaat het ondermeer over 'Alexander helpt Roemenië' en het initiatief werking Buurtbemiddeling (!!!). In onze meting is het zwembad met zijn diverse nevenzalen en activiteiten, niet echt het cement van de wijk. De contacten zijn er wel, maar het aantal en de frequentie zijn gering.

---

² Het gaat ondermeer over de volgende en deels voorspelbare clusters: Bewonersorganisatie – Opbouwwerk – Opzomeren; Ouderenzorg – Bewonersorganisatie – Woningbouwvereniging; St. Welzijn Alexander – Wijkbeheer – Buurtbemiddeling; Alexander helpt Roemenië – The Little Cave – Buurtbemiddeling – Wijkagent; wijkcentrum De Scheg – Opbouwwerk – -wijksteunpunt.

2.3. Conclusie

De sociale cohesie monitor meet de interactie tussen wijkorganisaties en allerlei plaatselijke initiatieven, bewonersgroepen en comités, voor zover die gerapporteerd wordt door de mensen die in die organisaties zelf werken. De kracht van het instrument bestaat er uit, dat we de beleving van die mensen kunnen koppelen aan een meer kwantitatieve analyse over de structuur en de intensiteit van de onderlinge contacten. Maar steeds moeten we in gedachten houden dat de bron van al deze gegevens terug gaat op de betrokkenen zelf, op het verhaal van de mensen die er - betaald of als vrijwilliger - werkzaam zijn. Zolang we de conclusies uit de sociale cohesie monitor op de juiste wijze interpreteren, vormt dit geen tekortkoming, integendeel! Binnen deze kanttekening kunnen we de volgende conclusies trekken.

- Activiteiten die door een klein gedeelte van de Zevenkampse bevolking bezocht worden, situeren zich bijna allemaal in de welzijn, hulpverlening of animatiesfeer. Deze groep bezoekers is meteen de harde kern; het verloop van mensen die activiteiten bezoeken en mee organiseren is niet zo groot. Heel vaak maakt men onderscheid tussen de "nog actieve bewoner" die al lang in Zevenkamp woont en nog aanspreekbaar is. Die categorie contrasteert men dan doorgaans zelf met de "nieuwkomers", alleenstaanden of gezinnen die nog maar kort in de wijk wonen, vaak tweeverdieners die helemaal niet bij het wijkleven of bij hun burens betrokken zouden zijn. Deze tegenstelling wordt ook met een aantal variaties verteld maar komt als thema vaak terug.
- Een aantal recreatieve en sportieve instanties krijgen wel een ruimer publiek, ondermeer ook een publiek van "nieuwkomers".
- Opvallend is echter dat de meest dynamische vormen van (formele) samenwerking zich dikwijls bezig houden met probleemoplossing. We denken aan de organisatie Buurtbemiddeling en het Jeugdnetwerk die beiden sterk gewaardeerd worden.
- Organisaties met een zeker volume en een zekere heterogeniteit in bezoekers bevinden zich juist in de recreatieve en/of sportieve sfeer en niet in de sfeer van welzijn of hulpverlening. Goed georganiseerde evenementen rond cultuur, worden sterk gewaardeerd. Eigenlijk gaat dit ook op voor sommige milieu activiteiten, de werking van St. 'Alexander helpt Roemenië' en het animatiewerk van 'The Little Cave' en buurthuis 'Uittiebuis': cultuur, recreatie (feesten!) en educatie scoren altijd goed...!
- Als activiteitencentra zijn TakaTukaLand en het zwembad weinig geformaliseerd en tegelijk goed ingebed in hun stedelijke omgeving. Zij bereiken meerdere "publieken" en doorsnijden ook meerdere bestuurslagen en organisaties buiten de wijk. Er zou onderzocht kunnen worden hoe het recreatiecentrum attractief kan worden voor iets beter gesitueerde groepen. Zo'n bijsturing kan belangrijk zijn, omdat het recreatiecentrum een belangrijke centrumfunctie vervult. Misschien liggen er ook mogelijkheden om educatieve en culturele verbanden te maken of verder uit te bouwen, bijv. met de Scheg. Daardoor zou de 'cement functie' kunnen toenemen en zou er een lokaal knooppunt kunnen ontstaan, een fysiek ervaarbaar centrum dat de wijk nu ontbeert.

De cohesiescan toont ons een heel andere kaart dan we aanvankelijk dachten. In de ietwat saaie woonwijk blijkt een harde kern van actieve vrijwilligers en bezoekers te zijn die een netwerk van wijkorganisaties bemant, die intens opzomert, zorg draagt voor de woonomgeving en bereid is om rond overlast door hangjongeren en andere klachten intens overleg te voeren. Er is zelf een meer stedelijk georiënteerd publiek dat potentieel aanspreekbaar is voor animatie, educatie en culturele activiteiten. Dit publiek vindt elkaar nu reeds in de speelpleinwerking, in en rond het zwembad en ten dele ook in de activiteiten van buurthuis 'Uittiebuis', 'The Little Cave' en het initiatief 'Alexander Helpt Roemenië'.

3. Individuele basisoriëntaties

Tot nu toe hebben we twee cruciale lagen van de 'BuurtOntwikkelaar' toelicht. Hoe is de wijk opgebouwd en wat heeft dat voor directe implicaties voor het dagelijkse wonen (hoofdstuk 1)? Hoe werken, voorzieningen en organisaties samen, wat is hun onderlinge omgang met elkaar en welke patronen herkennen we in die netwerken (hoofdstuk 2)? In dit hoofdstuk staan we stil bij de individuele bewoner en zijn "manieren van omgaan" met zijn fysieke en sociale omgeving. Hoe bekijkt hij zijn omgeving, met welk wereldbeeld? Welke terugkerende strategieën zet hij in? Hoe gaat hij om met onzekerheid, verandering en onvoorspelbaarheid?

Het meetinstrument (de enquête) is gebaseerd op de 'Spiral Dynamics' en de zogenaamde v.memes van Clare W. Graves. Het Engelse begrip v.memes vertalen we als "basisoriëntaties". Het zijn universele denk- en handelingsoriëntaties die doorgaans ook afleesbaar zijn in een sociale omgeving, een bedrijf of een wijk. Zo werkt een bureaucratisch functionerende dienst volgens andere denkroutes dan een meer organisch bedrijf waar succes bepaald wordt door initiatief en teamwork en juist niet door het volgen van de juiste regeltjes. Het kan dus goed zijn dat iemand andere oriëntaties aanhangt dan die welke in zijn omgeving (zijn bedrijf, zijn wijk) aan de orde zijn. Het zijn geen mensentypen, maar manieren van reageren, afhankelijk van de omgeving waarin je je bevindt. In een stadsdeel met een jonge en dynamische wijkcultuur zullen mensen die van rust en continuïteit houden een zekere spanning ervaren – voor de betrokkenen trouwens een kans om door te groeien naar een andere basisoriëntatie.

Door het in kaart brengen van de dominante basisoriëntaties in een wijk, doen we dus twee dingen tegelijk. We brengen in kaart hoe mensen naar hun woonomgeving kijken en ermee omgaan (de zgn. waardesystemen) én hoe de wijk zelf omgaat met groei en ontwikkeling (de zgn. staat van verandering). Als je beide oriëntaties kent, kun je maatregelen en initiatieven lanceren die beter aansluiten bij de basisoriëntaties, bij de manier waarop mensen nu al kijken en handelen. Je kunt dan verwachten dat deelname en betrokkenheid duurzamer zullen zijn.

Net als bij de andere deelinstrumenten gaat het ook hier over tendensen en vermoedens. Over de basisoriëntaties van alle wijkbewoners en de wijkcultuur in zijn geheel kunnen we dus geen absolute uitspraken doen. Maar wat we weten is – zeker als we het samen leggen met de inzichten uit de twee andere 'lagen' – helemaal niet gering!

Het instrument:

Hier volgt een korte beschrijving van het instrument dat we in Zevenkamp hebben gebruikt om bovenstaande informatie zichtbaar te maken. Het is gebaseerd op het gedachtegoed van Clare W. Graves en op het model van de 'Spiral Dynamics', ontwikkeld door Dan Beck, geïnspireerd op het werk van Graves. We kunnen drie elementen onderscheiden:

- identificeren van de basisoriëntaties van bewoners over Zevenkamp (mening);
- identificeren van de staat van verandering, waar Zevenkamp volgens de bewoners zich in bevindt;
- identificeren welke condities voor verandering aanwezig zijn in Zevenkamp en van daaruit aan welk type verandering men behoefte heeft.

Samengevat helpen zij ons een beter beeld te vormen over welk soort verandering/actie aansluit bij het Zevenkamp van Nu.

Er zijn acht basisoriëntaties gedefinieerd, die worden weergegeven als een kleur. Nogmaals: het is geen type mens, maar een manier van handelen in een bepaalde situatie.

Basisoriëntaties:

Paars [magisch]: de wereld is mysterieus en beangstigend. Veiligheid is erg belangrijk, evenals herkenbare sociale structuren. Niet het gevoel dat je zelf iets kunt doen.

Rood [impulsief/egoïstisch]: doet waar hij zin in heeft, heeft het recht te zijn wie hij is. Vecht voor overleving. Eerst aan je eigen belang denken.

Blauw [mystiek/doelgericht]: het leven heeft een betekenis. Geloof in een hogere autoriteit met een duidelijk goed en fout: rechtsorde. Denken in absolute termen.

Oranje [rationalistisch]: wil doelgericht iets bereiken, waarbij er vele manieren zijn om dat te doen. De zelfverzekerde mens. Vooral materieel gewin. Onafhankelijk en strategisch handelen.

Groen ["redenaar"]: zoekt vrede in zichzelf en ontdekt met anderen de mogelijkheden van de gemeenschap. Humaan. Compromissen door overleg (poldermodel!). Rechtvaardig.

Geel – [“systemische integrator”] : gaat mee met de natuurlijke ‘flow’. Vertrouwend, lerend en ervarend. In staat alles een plaats te geven in een veel groter verband.
Turkoois [holistisch]: ervaart heelheid tussen het fysieke, het rationele en het geestelijke (spirituele). De wereld als een dynamisch ‘organisme’ met een collectief geheugen. Alles is met elkaar in balans.

In de volgende paragraaf zijn deze kleuren gebruikt om Zevenkamp te omschrijven.

In Zevenkamp hebben we dit instrument als pilot ingezet. Een van de belangrijkste leerpunten hierbij is hoe we zo veel mogelijk mensen kunnen laten participeren, om zo een representatieve steekproef te krijgen. Bij de resultaten in Zevenkamp moeten we bij de representativiteit een paar kanttekeningen plaatsen:

Ongeveer 100 mensen hebben de scan ingevuld teruggestuurd, waarvan 40 geschikt waren om te gebruiken voor de basisoriëntaties

Van de mensen die de scan hebben geretourneerd waren er geen jonger dan 30 jaar. We weten dat er een belangrijke groep in Zevenkamp jonger is.

Er is weinig respons van de allochtone bevolking, terwijl deze ruim is vertegenwoordigd in Zevenkamp

Dit is belangrijke informatie om bij het analyseren van de data in acht te nemen: Het is niet een representatieve steekproef. Toch geeft het waardevolle informatie over het gebruik van dit instrument bij ‘community development’.

3.1. Mening over Zevenkamp

Respondenten hebben een sterk gevoel dat ze deel uitmaken van Zevenkamp en zien het als een wijk met veel mogelijkheden. Mensen voelen zich er thuis! “Ik ervaar wonen in Zevenkamp als zeer plezierig, een bijna dorps gemeentelijke gezelligheid en betrokkenheid. Verrassend, zo dicht bij de stad,” schrijft respondent [# 84]. (basisoriëntatie blauw/oranje/groen)

Toch wordt de wijk door een deelgroep als onveilige ervaren. Het gaat dan vooral over de jongeren die ’s avonds aan het metrostation “Ambachtsland” rondhangen, lawaai maken en soms ook dealen. Mensen geven heel vaak aan dat het eigenlijk ook dan over een communicatieprobleem gaat. Veelal over kinderen en pubers die “zeer grof in de mond zijn” [# 62], een opmerking die ook in de andere deelinstrumenten terug komt. Een dertiger schrijft: “Alles staat of valt met respect. Respect voor elkaar, voor goederen en het milieu. Als dat er niet is dan is alle inspanning vergeefse moeite. Wat je de ene dag met een commissie bereikt, is de volgende dag vernield.” [# 57] Dit thema is zeer dominant en allicht bij alle leeftijdsgroepen, bij alleenstaanden en gezinnen. De waarde om respectvol met de omgeving om te gaan, wordt zeer hoog aangeslagen. Dit is trouwens ook zichtbaar in de overwegend net en goed verzorgde wijk die slechts op enkele plaatsen tekenen van verloedering toont. De klachten over zwerfafval en graffiti komen minder vaak voor en hebben allicht ook deze positieve zorg als achtergrond. Dit is een combinatie van de basisoriëntaties blauw en groen: groen is meer open en tolerant voor verschillend gedrag, maar voelt zich bedreigd. Het (blauwe) gevoel van orde wordt dan sterker.

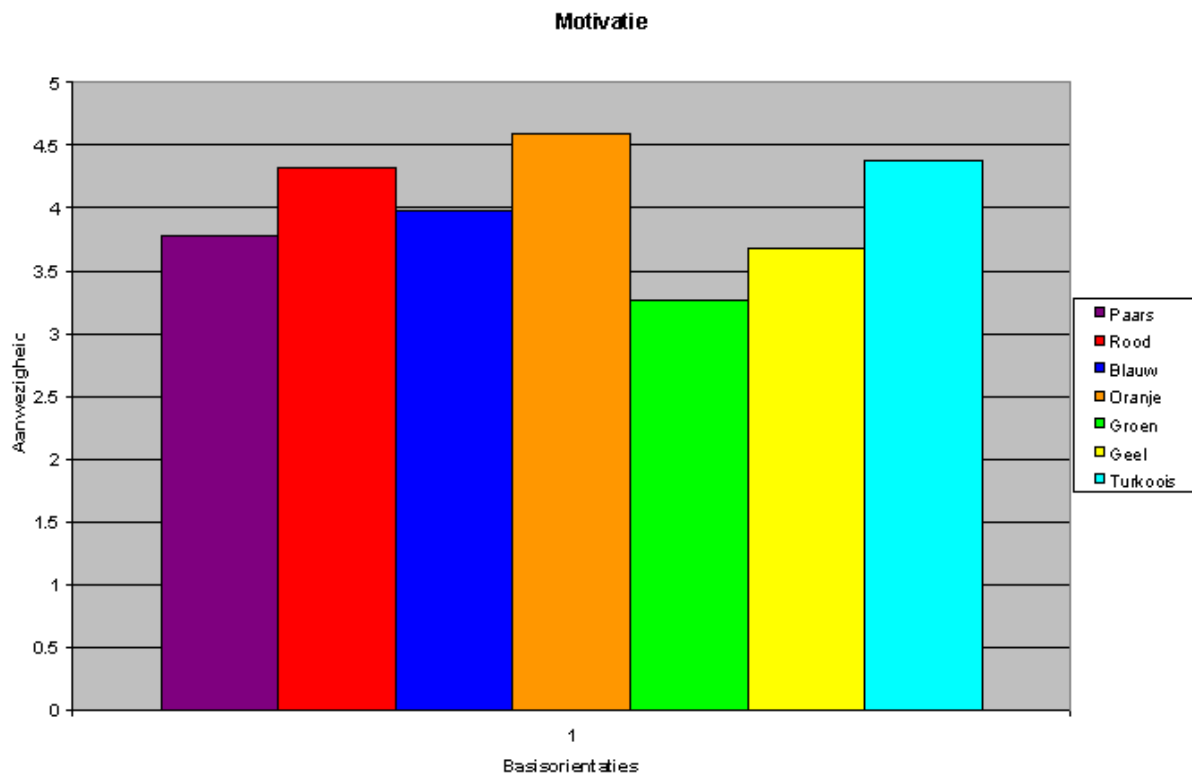
Nogal wat mensen zouden graag meer orde en éénheid in de wijk willen (blauw / groen / turkoois) “Zevenkamp ervaar ik als een typische slaapwijk, geen stad, geen dorp, geen eenheid, geen eigen cultuur” [#72]. Eventuele projecten zouden zich daarop kunnen richten. Het zouden projecten moeten zijn, waarmee mensen zich met elkaar kunnen verbinden: Laat zien hoe mensen elkaar kunnen aanvullen.

Bij die vraag naar eenheid gaat het vaak over onderhoud van en respect voor de directe woonomgeving, vaak ook over de burens waar men te weinig contact mee heeft. Vragen om de wijk als geheel te kennen en er meer contact mee te onderhouden, zijn juist heel gering! Eén enkele keer geeft iemand aan dat evenementen juist kleinschaliger moeten, gericht op de kleinere deelwijkjes: “kleinere wijkbijeenkomsten, meer woonerf karakter, kleinere buurtfeesten”, schrijft respondent [#65].

Mensen waarderen initiatieven waarbij ze zelf een bijdrage kunnen leveren, allicht dé verklaring voor het succes van opzomen in de wijk (paars, blauw, groen). Enkele mensen vinden dat buurtgenoten die het minder nauw nemen met onderhoud en zorg, bestraft zouden moeten worden. “Juist de buurten waar men geen initiatief neemt, moeten worden aangepakt.

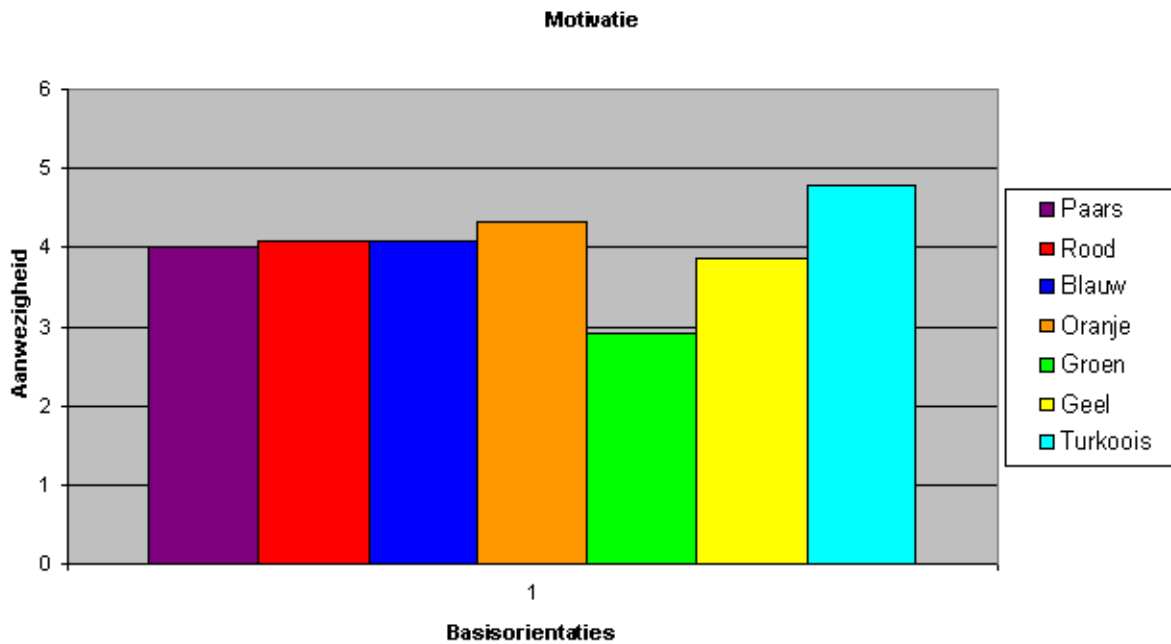
Stel boetes in voor het deponeren van afval op straat; verhoog de huursommen en knap hiermee de huizen op”, schrijft [#43]. Verder valt op dat mensen in actie willen komen en duidelijke resultaten willen zien: er is genoeg gepraat. (rood, oranje, geel)

Tevens hebben mensen behoefte om grotere verbanden in de wereld te zien: projecten die hun horizon kunnen verbreden en daarnaast gericht zijn op duidelijke actie. (oranje, groen, geel). Zingeving, gekoppeld aan resultaten. Dat wordt ook zichtbaar gemaakt in de volgende grafiek Deze grafiek illustreert de actieve basis oriëntatie Mensen hebben hiervoor de volgende vraag voorgelegd gekregen: "Als u zou meedoen aan een activiteit of project in Zevenkamp, welke van de onderstaande overwegingen zou u het meest motiveren?" De keuzemogelijkheden verwezen naar verschillende basis oriëntaties Mensen konden per antwoord een score geven van 1-7. Op de verticale as is deze score zichtbaar.

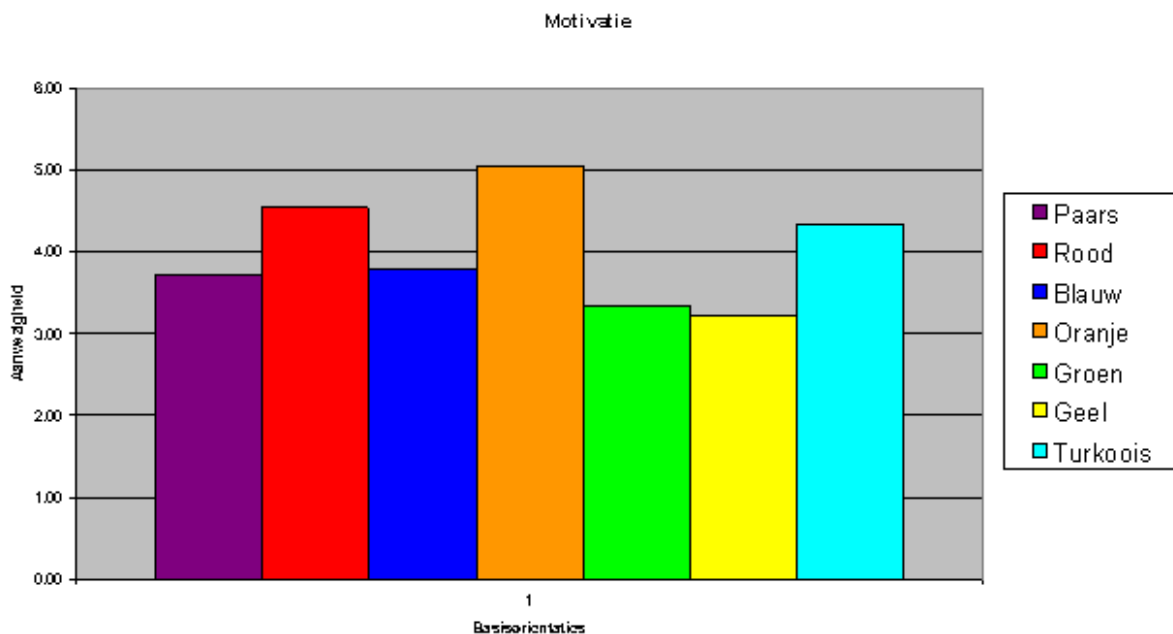

basisoriëntaties in Zevenkamp

De grafiek toont een aanwezigheid van alle kleuren, wat de diversiteit van de wijk laat zien. De uitdaging is hoe met deze diversiteit om te gaan. Opvallend is dat rood en oranje sterk aanwezig zijn. Dit geeft aan dat er een grote behoefte is aan concrete resultaten, actie en zichtbare verandering en is een reactie tegen meer participatieve ("elkaar leren kennen") projecten. De aanwezigheid van paars en blauw illustreert dat er ook een behoefte is aan veiligheid en orde.

basisoriëntaties Nieuwkomers

basis oriëntaties oorspronkelijke bewoners (voor 1990)

Interessant is om te kijken of er een verschil bestaat tussen oorspronkelijke bewoners (voor 1990) en nieuwkomers (na 1990). Uit de interviews is gebleken dat er spanning bestaat tussen deze groepen. Dit laten de basisoriëntaties ook zien: Bij mensen die er langer wonen is rood en oranje sterk vertegenwoordigd, wat een sterke wens voor actie in de gemeenschap weerspiegelt. Bij "nieuwkomers" is paars en blauw meer vertegenwoordigd, wat suggereert dat er meer behoefte is aan een combinatie van veiligheid/orde en actie. Groen is lager vertegenwoordigd, wat suggereert dat ze niet specifiek geïnteresseerd zijn in participeren in projecten of bezorgd zijn dat iedereen zijn plek heeft in de gemeenschap.

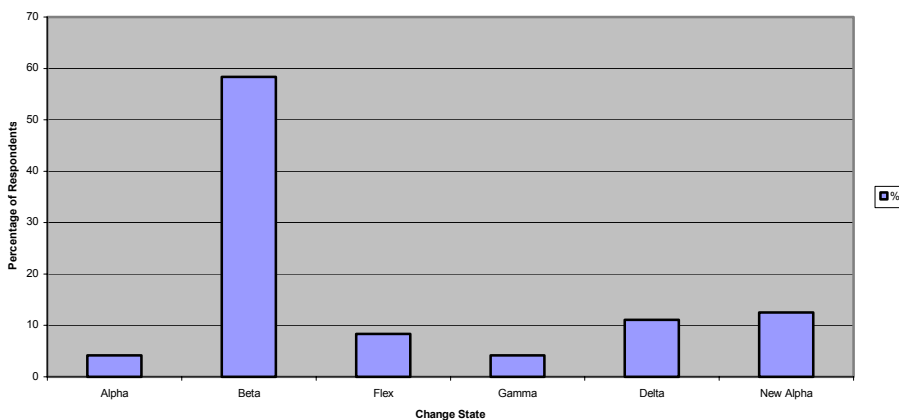
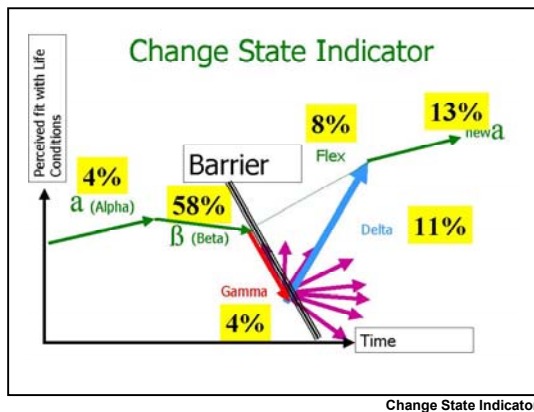
3.2. Ontwikkeling van Zevenkamp

Dit deel gaat het over de "staat van verandering" van de wijk en dit steeds volgens de geïnterviewde bewoners. Hierbij is opnieuw gebruik gemaakt van 'Spiral Dynamics'-theorie, met name van de zgn. 'Change state indicator'. Dit is een model dat aangeeft hoe systemen kunnen ontwikkelen. Zoals reeds aangegeven bij het begin van dit hoofdstuk zeggen de uitkomsten iets over individuele ontwikkeling maar ook over mogelijke trajecten voor de wijk en zijn verandering. De uitkomsten zeggen dus iets over routes naar (wijk)ontwikkeling, voor zover die herkenbaar zijn in de basisoriëntaties van individuele mensen. We zouden een beetje overtrokken kunnen spreken over de "persoonlijkheidsstructuur van de wijk" zoals die herkenbaar is in het wijk -en zelfbeeld van de geïnterviewden.

De resultaten uit Zevenkamp hebben we in de navolgende grafiek uitgezet. Die moet als volgt gelezen worden:

Wie als persoon het gevoel heeft dat alles lekker gaat, bevindt zich in de alfa fase. Alles gaat voorspoedig. Op een bepaald moment kan men het gevoel krijgen dat de dingen niet meer zo lekker gaan als daarvoor (Bèta fase), maar het is niet meer dan een vaag gevoel. Hoe snel je je kunt aanpassen, zal bepalen hoe diep de Bèta fase is. Het kan gebeuren dat men met een vrij simpele oplossing komt en de groei gaat weer verder (flex fase), maar vaker gebeurt het dat men eerst in een 'vrije val' komt (gamma fase), voordat men weer uit het dal op kan klimmen (delta fase). Op een gegeven moment komt men weer op een punt dat alles lekker gaat (nieuwe alfa). Deze fase is te vergelijken met de eerste alfa, alleen is men veel ervaringen rijker en is men verder in zijn ontwikkeling.

De vragen waren dusdanig geformuleerd dat de veranderingsfasen zichtbaar worden. Bewoners van Zevenkamp ervaren de ontwikkeling van hun wijk als volgt:

De resultaten van de scan zijn heel duidelijk: Uit zes verschillende veranderingsstadia, bleek dat 58% koos voor / zich bevindt in de Bèta fase. Deze 'staat' omschrijft een ongemakkelijk gevoel over de huidige situatie. Een gevoel dat er onder de oppervlakte iets broeit, iets dat niet duidelijk te verwoorden is en niet lekker voelt.

Mensen hebben een ongemakkelijk gevoel over hoe Zevenkamp zich momenteel ontwikkelt maar deze gevoelens zijn (nog) niet aan de oppervlakte gekomen en hebben nog niet tot serieuze problemen geleid. De mogelijkheid tot escalatie is echter wel reëel. Nogmaals willen we hierbij benadrukken dat de steekproef niet representatief is geweest

Twintig procent van de mensen had het gevoel dat Zevenkamp momenteel aan het veranderen is en heeft daar een positief gevoel bij. Deze mensen ervaren op dit moment ook nauwelijks problemen.

Ook hier weer een belangrijk verschil tussen oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers: van de nieuwkomers heeft niemand het gevoel in de gammafase te zitten, terwijl dat bij 9 % van de oorspronkelijke bewoners het geval is.

Verder is er gekeken naar welke condities voor verandering aanwezig zijn (zie onderstaande grafiek). Er worden 5 condities onderscheiden:

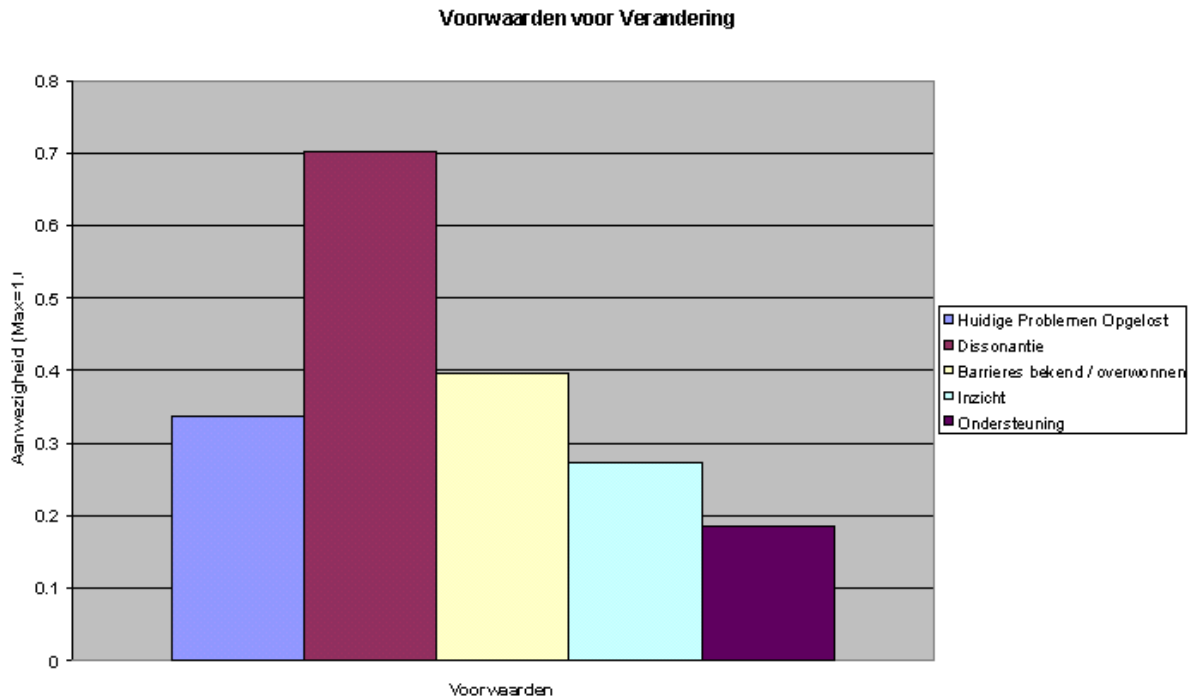
Huidige problemen opgelost: zijn oude problemen opgelost?

Dissonantie: voelen mensen een afstand tot hun dagelijkse realiteit?

Barrières: Zijn de barrières om te veranderen uit de weg genomen?

Inzicht: Hebben mensen inzicht in huidige problemen en hebben ze een idee hoe ze deze moeten overwinnen?

Ondersteuning: is er (de juiste) ondersteuning voor bewoners aanwezig?

Huidige problemen opgelost: Ongeveer een derde heeft het gevoel dat er op de huidige situatie prima wordt gereageerd.

Dissonantie: Een grote groep, 70 %, heeft een algemeen gevoel van ontevredenheid over hoe dingen zich ontwikkelen in de wijk.

Barrières: Een belangrijke groep, 40% heeft het gevoel te weten welke barrières er liggen om verder te groeien en weet ook hoe ze die moeten nemen

Inzicht: 27% heeft ideeën, denkt te weten wat er zou moeten gebeuren in Zevenkamp om problemen op te lossen.

Ondersteuning: bijna 20% vindt dat er genoeg ondersteuning is om te veranderingen plaats te laten vinden.

Deze resultaten ondersteunen de Bèta fase: onder de oppervlakte zijn er best nogal wat problemen en mensen voelen zich daar oncomfortabel bij. In die zin kunnen we mogelijk spreken van een kantelgebied. Zevenkamp is een wijk die qua kerncijfers goed scoort en demografisch zeker geen probleemwijk is, een gebied waarvan mensen zelf de kwaliteiten nog steeds noemen. Maar het is tegelijk een wijk waar er sprake is van sluipende achteruitgang en het uiteenrafelen van het wijkleven zelf, en dit juist ondanks alle inspanningen ter zake.

Wederom een verschil tussen oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers: 49 % van de oorspronkelijke bewoners heft het gevoel dat problemen op een goede manier wordt opgelost, tegen 18 procent van de nieuwkomers. Weer kun je hier de conclusie trekken dat nieuwkomers minder tevreden zijn met de huidige situatie.

In kantelgebieden is waakzaamheid geboden maar meer nog het precies inspelen op het draagvlak dat al aanwezig is. Het feit dat mensen nu zelf niet zo goed weten welke kant het opmoet en voor welke alternatieven er het best gekozen kan worden, geeft aan dat er best wel actiebereidheid is indien ondersteund. De ondersteuning zal werk moeten maken van toerusting: mensen inzicht geven in de dingen die ze nu al weten, doen en kunnen. Eigenlijk is de werkvorm Buurtbemiddeling in de wijk voortdurend met deze strategie bezig: spanningen ontrafelen tot stapjes en keuzes die mensen aankunnen, situaties weer tot hun juiste proportie brengen, aansluiten bij kwaliteiten van de mensen zelf. Het lijkt heel belangrijk dat deze wijken juist nu niet aan hun lot worden overgelaten, hoe zeer ze ook geboekstaafd staan als modale en rustige stadswijken.

3.3. Conclusies

- De uitdaging voor Zevenkamp is om creatief om te gaan met de diversiteit aan basisoriëntaties (en personen), motivaties en culturen. Er is een duidelijke roep om actie en resultaten, die moeten leiden tot een sterker gevoel van zingeving en veiligheid; zeker in die gebieden waar de verscheidenheid aan mensen elkaar tegenkomen (bijv. Ambachtsplein).
- Er is een duidelijk gevoel van ongemak over de huidige situatie onder de oppervlakte aanwezig
- De gemeenschap heeft geen grote schaalverandering nodig, maar meer het opwaarderen van het al bestaande.
- Mensen die voor 1990 in Zevenkamp zijn komen wonen hebben een sterkere behoefte aan actie en resultaat. Zij willen graag dingen herstellen zoals ze 'vroeger' waren.
- Mensen die na 1990 in Zevenkamp zijn komen wonen zijn meer bezorgd over veiligheid en orde. Zij hebben doorgaans een helder beeld over oplossingsrichtingen.
- Het is belangrijk het verschil tussen oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers te erkennen: respect voor oude patronen en openstaan voor nieuwe ideeën. Hierbij rekening houdend met de grote diversiteit in Zevenkamp.

4. Kernkwaliteiten en –competenties: de contouren van een nieuwe wijkkaart

Wanneer we de drie deel foto's op elkaar leggen, zien we als het ware een nieuwe foto of kaart van de bestaande wijk. Het zijn juist een aantal verschillen tussen de deel foto's die ons op het goede spoor zetten en ons toelaten de eindfoto af te drukken.

4.1. Een wijk (en samenleving) zonder centra maar met decentrale specialiteiten

De wijk zoals we hem vandaag kennen, heeft geen visueel of functioneel centrum. Het Ambachtsplein is veel te klein om een wijk van 17.000 mensen te bedienen en is ook in zijn vormgeving te kleinschalig. Hetzelfde geldt eigenlijk voor het zwembad dat weliswaar veel sporters bedient (en zelfs een aantal van buiten de wijk) maar toch niet echt als wijkcentrum kan worden aangeduid... Hoe wonderlijk parallel met het grote Rotterdam waar er ook al meer dan één centrum is... Wonderlijk ook hoe de wijk op die manier een spiegel is van heel de postmoderne samenleving waar het centrale al veel langer is weg gegumd. En hoe vreemd om dit te ervaren in een wijk die een kwart eeuw geleden bedacht en gebouwd is voor kerngezinnetsjes – toen nog echt de centrale bouwstenen van de samenleving.

Heeft een wijk van deze omvang geen behoefte aan iets als een herkenbaar en multifunctioneel centrum...? Is de wijk vandaag toe aan andere vormen van bewoning? De vragen zijn intrigerend. Wat zou multifunctioneel kunnen betekenen? Functioneel voor wie? Hoe spoort dat met de sociale cohesie in de wijk? Ook op dit terrein herkennen we geen centrale of dominante groep meer, behalve misschien die van hard werkende bewoners, vrijwilligers en professionals die vooral met de zorg voor de leefbaarheid en de woonomgeving bezig zijn. Zijn ze bezig met het in stand houden van een manier van wonen die eigenlijk massaal verlaten wordt? Wie komt er vandaag de oorspronkelijke eengezinswoningen bevolken en welke woon -en leefstijl hebben die mensen? Kan of wil die nieuwe bevolking nog "fier" zijn over de wijk of een deel ervan?

Zou dit misschien een specialisme zijn van de wijk: Zevenkamp heeft in plaats van een fysiek centrum een aantal decentrale thema's, specialismen die mensen op heel verschillende plaatsen in de wijk vormgeven. Samen sporten en ontspannen. Samen zorgdragen voor straten, pleinen en groen. Samen spanningen hanteerbaar houden en voorkomen. Al bij al niet slecht als wijkcompetentie!

4.2. Een introverte stadswijk waar samenleven ook afstandelijkheid inhoudt

Terwijl mensen zich in Zevenkamp thuis voelen, elkaar ondersteunen en intens bezig zijn met hun omgeving, is er veel sociale fragmentering. De als organische lichamen bedoelde woonerven, zijn in het zuidelijk deel van de wijk archipels. Sommigen noemen ze eilandjes in een zee anonimiteit (hoewel wij tijdens ons veldwerk dit op straatniveau niet herkenden).

Als we op een hoger niveau kijken, zien we dezelfde tegenstelling. Mensen gaan voor 101 zaken naar de stad maar toch is Zevenkamp geen stadswijk. Dat is ook ruimtelijk het geval: de wijk ligt heel ver van meervoudig gebruikte plekken, aan de rafelrand van het stedelijke gebied. Het geeft Zevenkamp een wat introvert karakter.

Mensen kennen wel andere mensen maar de netwerken lopen vaak niet verder dan het eigen woonerf of deelbuurtje; bij andere mensen zit de kring helemaal in de stad. De fragmentering tussen stad en wijk, zien we ook terug tussen deelbuurtjes onderling en tussen sociale en sociaal economische groepen. Hogere opgeleiden en beter gesitueerden geven te kennen dat ze niet goed weten hoe ze zich met "die andere mensen" kunnen verhouden. De interesses en gespreksonderwerpen lopen sterk uiteen en eigenlijk de hele levensstijl. Men voelt zich aangewezen op een zekere afstandelijkheid en daar is er op veel plaatsen duidelijk te weinig van, bijv. in de directe woonomgeving. Anderzijds zijn er te weinig grote, stedelijke plekken waar men elkaar tegenkomt zonder verder veel contact te moeten maken.

Willen Zevenkampers dat wel, samen wonen en hoe intens dan – en met wie precies? Terwijl heel veel activiteiten gericht zijn op 'samen', is er een brede groep voor wie "op een fijne manier afzonderlijk blijven" een veel belangrijker richtlijn vormt voor de dagelijkse omgang. Uit de cohesie scan onthouden we ook dat mensen elkaar over opleiding -en inkomensverschillen heen wel treffen als het neutrale of feestelijke activiteiten betreft; welzijnsgerichte of probleemoplossende acties trekken eerder het publiek aan dat al jaren in de wijk woont en plaatselijk actief is.

Zouden er plekken te creëren zijn die stedelijk en neutraal genoeg zijn zodat jong en oud, hogere en lagere geschoolden er elkaar toch tegenkomen...? Is dat een grand café? Een doordachte uitbreiding van het zwembad? Een activiteitencluster dat Zevenkamp ten goede komt en tegelijk profijt trekt uit de stedelijk recreatieve voorzieningen die er in Nesselande komen?

4.3. Eigenaar van je omgeving – niet drammen maar zelf aanpakken en oplossen

We moeten het voorgaande toch weer wat bijstellen. Voor een 'introverte stadswijk' gebeurt er in Zevenkamp eigenlijk ongelofelijk veel. Zoals de sociale cohesie scan al aangeeft en eigenlijk ook de basisoriëntaties, voelen de meeste mensen zich thuis. Ze willen graag een bijdrage leveren en zijn ook georiënteerd op grotere kwesties, zoals ondermeer de zorg voor het milieu, de goede verstandhouding tussen mensen, respect in de omgang. Het is vergeleken met andere wijken opvallend hoeveel sociaal en cultureel kapitaal er in de wijk aanwezig is.

Als we de drie instrumenten op elkaar leggen, vallen niet de problemen op maar de onvoorstelbare zorg en energie waarmee mensen hun sociale en fysieke omgeving beheren. Zeg deze bewoners vooral niet dat ze onzeker zijn over de alternatieven en de te volgen route – hoewel ze dat zelf op de individuele formulieren hebben ingevuld.

In de wijk die 'voor eigenaars' gebouwd werd (en voor huurders woningen bouwde die op eengezinswoningen leken) zijn de bewoners zich gaandeweg ook als eigenaars gaan gedragen. Eigenaars van de woning maar ook van hun groene en zeer open omgeving. "Zich eigenaar voelen en als eigenaar gedragen" heeft heel wat positieve kenmerken: zorg dragen voor de omgeving, goede verstandhouding met de burens voor zover die zich ook als eigenaar gedragen³, een assertieve houding ten aanzien van de overheid die de inspanningen van eigenaars moet tegemoet treden, ... Dit 'eigenaarschap' toont zich uiteraard ook wanneer zaken als respect voor mensen en dingen in het gedrang komt. Heel veel ergernis in de wijk gaat niet zozeer terug op de omvang van het vandalisme of de feitelijke overlast maar op de (inderdaad onbegrijpelijke hoge mate van) respectloosheid waarmee het gebeurt.

In de interviews keert heel vaak terug dat mensen zich ergeren aan grof taalgebruik, de manier waarop jongeren en kinderen volwassenen beledigen. Het is een vorm van onteigening waar de wijk zeer gevoelig voor is. Die gevoeligheid kunnen we zien als een kwaliteit die we willen versterken. De werking rond buurtbemiddeling, het opzomen en de deskundige ondersteuning van het opbouwwerk maken deze competentie zichtbaar en versterken ze. Als we erin slagen die positieve gevoeligheden aan te spreken, vinden we in deze wijk een enorm potentieel om ook rond afval, milieu- en energiepreventie te werken. 'Alexander helpt Roemenië' is daar eigenlijk al mee bezig en ook de milieuoördinator van de wijk (Mr. Vermeer) ziet wat dat betreft nogal wat aanknopingspunten.

Mensen die zich eigenaar voelen, hebben zich de omgeving toegeëigend. Dat is voor de stad altijd een goede zaak. Doordat de wijk een 'patchwork' is van deelbuurtjes en sociale groepen, is hij als het ware een laboratorium van onderlinge grenzen en overgangen – even zoveel plaatsen waar de toe-eigening dagelijks op de proef gesteld, geoefend en verfijnd kan worden.

Eigenaar kunnen blijven van je omgeving, heeft allicht boeiende implicaties voor de lopende activiteitsclusters⁴ en voor mogelijk nieuwe. En uiteraard ook voor de keuze en de formulering van het beleid. De teneur die we in "Kompas 2010"⁵ vinden gaat alleszins dezelfde kant op!

---

³ Heel opvallend is ook de assertiviteit waarmee mensen zelf situaties aanpakken waarin er een grens overschreden is. Zo is er het bericht in de huis aan huiskrant van begin mei over een bewoonster die door een fietser is aangereden en niet overreed werd geholpen. Voor de betrokkene pleegde de fietser vluchtmisdrijf. Op een hele bijzondere en heel waardige manier geeft de vrouw aan waarom ze zo geschokt is. Ze beweegt henel en aarde opdat de man zich zou kenbaar maken en minstens verontschuldigen. Dit is niet het gedrag van iemand die bang is of zich bedreigd voelt, maar juist van iemand die het eigen leven in handen neemt, net waar er een grens overschreden is. Ook in de diepte interviews die we afnamen, kregen we voorbeelden van dergelijk assertief gedrag dat volgens sommigen ook typisch Rotterdams zou zijn.

⁴ Activiteitsclusters worden gevormd door functies die geografisch niet te ver uit elkaar liggen en qua aanbod, doelgroepen en stijl elkaar onderling aanvullen of versterken.

⁵ Kompas 2010 is een recente beleidstekst die een toekomstvisie op Prins Alexander uittekent. De deelgemeente liet het recente document maken na intense en goed begeleide inspraaksessies met de bewoners, ambtenaren en andere actoren. Hoewel anders geformuleerd, gaat ook deze tekst over 'toe-eigening' en over de vraag om het stadsdeel weer zichtbaar te maken op stadsniveau.

4.4 Zevenkamp voorbij zijn puberteit helpen – de wijk een smoel geven

De laatste tegenstelling is allicht de lastigste. De wijk die ooit model stond voor "met kleine kinderen betaalbaar wonen in het groen", lijkt na ruim twintig jaar zelf in de puberteit beland. De tekenen van verloedering zijn op sommige plaatsen heel duidelijk gekomen. De kerncompetentie "de omgeving toe-eigenen" is op die plekken kennelijk niet meer voldoende om de zaak aangenaam en leefbaar te houden. Het gaat gelukkig slechts over een beperkt aantal plekken en gelukkig is tot vandaag het gevoel van weerbaarheid groter dan van berusting, getuige de positieve appreciatie voor het werk van ondermeer de politie en de 'Opzomeraars'. Maar toch is er in onze steekproef die hoge score van mensen die voelt dat er iets broeit (58 %). En er is die grote groep die aangeeft niet echt te weten welke middelen er moeten ingezet worden voor een verdere, positieve verandering/ontwikkeling van de wijk.

Hoe rijmen we dat met zoveel positieve kenmerken en basisoriëntaties die we zo net behandeld hebben? We moeten allicht herhalen dat de gevoeligheid voor de onleefbaarheid in de wijk, juist wel spoort met de kerncompetenties. Wie zich eigenaar voelt van zijn omgeving, wordt immers sneller boos bij nieuwkomers die het balkon als open vuilnisemmer gebruiken, afvalbakken om -en uitkieperen of tot 's nachts twee uur lawaai staan maken.

Maar die individuele gevoeligheden en competenties helpen de wijk in zijn geheel niet meer vooruit. We geven enkele interpretaties vanuit heel het onderzoek.

1. Vooreerst speelt de tijdsdimensie een rol en de zeer doelgroepspecifieke vormgeving van de wijk. De bijna Belgisch ogende wijk die ooit voor 'gewone' gezinnen gebouwd werd, wordt stilaan door andere mensen bewoond. Zijn de woningen en de woonerven daar nog op berekend? De ongemeen grote oppervlakte aan semi-publieke ruimte voor en achter het huis, de steegjes en brandgangen en alle buitenruimte waar mensen elkaar bijna dagelijks tegen komen, is in deze wijk zeer specifiek voor dit soort gezinnen vormgegeven⁶.

Hoe kan deze ruimte door oude en nieuwe gebruikers anders worden toegeëigend? Aan welke kleine ingrepen denken we dan? Zijn er culturele en artistieke trajecten denkbaar om de stedelijke en ecologische kwaliteiten van die ruimtes opnieuw onder de aandacht te brengen? Wat willen mensen met de meters hoge schuttingen, muren en hagen die in deze wijk een 'publieke ruimte' van tientallen kilometers bedraagt?

In deze wijk 'zonder geschiedenis' zijn de oorspronkelijke bewoners dagelijks bezig met het "gronden" van zichzelf en hun woning. Met onvoorstelbare zorg en creativiteit tonen ze voorbijgangers hoe ze wonen en wie ze zijn. De inrichting van de voortuin, de beelden op de vensterbank en de gevel, de afrastering tussen straat en eigen perceel, het is allemaal ongemeen zorgvuldig vorm gegeven.

Kunnen we die kwaliteit op een iets hogere schaal in zetten en niet alleen voor het eigen eigendom? Welke strategieën zet 'Alexander helpt Roemenië' in, een werking die daar kennelijk nu al in slaagt. Hoe zou het zijn als 'Opzomeraars' verleid zouden worden om aan grote projecten mee te werken die op het niveau van heel de stad Zevenkamp zichtbaar maken. Iets grootschaligs zoals het peterschap en medezeggenschap over (de inrichting en toekomst van) de Zevenhuizerplas...

Onze laatste interpretatie is de meest speculatieve. Het valt in de drie deelinstrumenten op hoe weinig zichtbaar de wijk is op stadsniveau, een mankement dat ook door Kompas 2010 signaleerd wordt. Ook op het vlak van de sociale samenhang merken we dat juist organisaties die een lokale spilfiguur kunnen zijn, relatief slecht verknoopt zijn met de buitenwacht; voorzieningen die dat wel zijn, hebben dan weer weinig dwarsverbanden in de wijk zelf (de uitzonderingen zoals de speelpleinwerking hebben we reeds genoemd).

⁶ Dit is zoals we in hoofdstuk 1 hebben aangegeven best gerealiseerd in de noordelijke deelwijken, in het zuidoosten van de Ommoordse Tocht is zelfs die optie niet gehaald en stellen zich ook bij een bewoning door modale groepen, reeds problemen.

Een wijk voorbij zijn puberteit helpen, betekent ook dat de wijk een meer zichtbare identiteit mag krijgen, een "smoel" dat herkenbaar is voor wie er woont én voor wie er niet woont. De kleinschalige vormgeving van bijna alle publieke voorzieningen en winkels, werkt dit sterk tegen. De nieuwbouw tegenover het huidige zwembad is wat dat betreft een verademing en wordt door jonge bewoners sterk gewaardeerd.

Er is allicht één competentie die vandaag nog in het nadeel van de wijk werkt. De grote assertiviteit van de (actieve) bewoners maakt dat mensen de problemen ook benoemen en aanpakken. Dit wordt nog versterkt door de diverse en goed uitgebouwde vormen van plaatselijk welzijnswerk. Het risico echter is dat zo'n competentie ook doorslaat in haar tegendeel. Toe-eigening wordt dan fixatie op problemen en relatieve blindheid voor kansen; het aanpakken van problemen slaat dan door naar een vorm van "activitis" (iets wordt slechts waargenomen als er iets aan verholpen kan worden). Het risico dat we niet meer aan neutrale en feestelijke zaken toe komen, is niet denkbeeldig. Vooral de cohesie scan wijst in die richting, maar ook de individuele basisoriëntaties.

Door zo sterk te focussen op probleemgroepen en allerlei doelgroepen, is het bijna noodzakelijk dat we de veel grotere niet-groep uit het oog verliezen. Door de aandacht op een probleem te richten, zijn we vooral bezig met de probleembetrokken partijen. De veroorzakers, de slachtoffers en de oplosers komen steeds meer in het voetlicht. Om de metafoor door te trekken: typisch pubergedrag en aandachttrekkerij! Intussen verliezen we het oog voor die heel grote groep aan mensen en activiteiten die er gewoon dagelijks zijn en het stedelijke leven van alle dag uitmaken.

Misschien mag Zevenkamp opgevoerd worden als een wijk die daadwerkelijk realiseert wat niet zo vanzelfsprekend is: comfortabel en betaalbaar wonen, problemen vroegtijdig aanpakken, zoeken naar goede omgangsvormen met mensen die qua leefstijl gewoon anders zijn. Kortom: stedelijk en kwaliteitsvol wonen vlakbij het buitengebied.